

Juni 2022, Erasmus Universiteit Rotterdam (9974 woorden)

Zwerfafval in Rotterdamse wijk Tussendijken

Analyse van de zwerfafvalproblematiek aan de
hand van de sociale praktijktheorie

Victoria Collette – 529816

Masterthesis

Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid

Supervisor: Freek de Haan

Tweede lezer: Samira van Bohemen

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
1. Inleiding	3
2. Theoretisch kader	5
3. Onderzoekslocaties & methodologische verantwoording	11
3.1 Locatie: wijk Tussendijken in Delfshaven	11
3.2 Onderzoeksmethoden	12
4. Resultaten	15
5. Conclusie en discussie	24
Literatuurlijst	25
Bijlage 1. Checklist privacy en ethiek	31
Bijlage 2. Typologie zwerfafval	43
Bijlage 3. Voorbeelden foto's uit observaties	45

Samenvatting

Zwerfafval heeft een negatieve invloed op de gezondheid en leefbaarheid van mens en dier. Bovendien brengt de bestrijding ervan hoge kosten met zich mee. De Rotterdamse overheid heeft er daarom belang bij om oplossingen te vinden voor dit zwerfafvalprobleem. Zij baseert haar zwerfafvalbeleid op wetenschappelijke onderzoek vanuit economisch en sociaalpsychologisch perspectief. Toch lijkt dit huidige beleid ontoereikend in sommige wijken, zoals de Rotterdamse wijk Tussendijken. In de woonwijk bevindt zich de Schiedamseweg; een drukbezochte winkelstraat die door de gemeente aangemerkt is als 'hotspot' van vuil. Park 1943 grenst aan deze straat en hier komen bewoners heen voor recreatie en ontspanning. Aan de hand van deze twee locaties heeft dit kwalitatieve onderzoek getracht aanvulling te geven vanuit sociologisch oogpunt op de huidige kennis rondom zwerfafval. De sociale praktijktheorie wordt hierbij ingezet om diverse omgevingsfactoren in kaart te brengen die van invloed zijn op het vervuilende gedrag van individuen. In de eerste plaats hebben er observaties plaatsgevonden om de afkomst van het vuil in kaart te brengen. Ook dienden de observaties ertoe om inzicht te krijgen in de perspectieven van de bewoners en ondernemers op het zwerfafvalprobleem in de wijk. Ten slotte zijn er interviews afgenomen met betrokkenen van de gemeente, handhaving en de wijkreinigingsdienst. De resultaten van het onderzoek zijn gevisualiseerd met behulp van een netwerk van sociale praktijken waarbij de burger als vervuiler centraal staat. Het blijkt dat de sociale context het vervuilende gedrag van burgers kan beperken of stimuleren. Vervuiling is dus onlosmakelijk verbonden met andere actoren, praktijken, objecten en andere factoren. Het complexe systeem rondom zwerfafvalgedrag herkennen en erkennen is belangrijk om effectiever beleid op te kunnen stellen.

Keywords: zwerfafvalproblematiek; social practices theory; betekenisgeving; consumptiemaatschappij; overheidsbeleid

1. Introductie

“Zwerfafval is één van de grootste ergernissen in de stad.” volgens de Gemeente Rotterdam (z.d., Introductie). Het vuil zorgt voor een verminderde leefbaarheid en gezondheid van mens en natuur en de bestrijding daarvan brengt hoge kosten met zich mee (Committed to the Environment, 2018). De Rotterdamse overheid heeft er belang bij om oplossingen te vinden voor dit zwerfafvalprobleem. Overigens doet dit probleem zich ook elders in Nederland en het buitenland voor waardoor er veelvuldig onderzoek naar de oorzaken is gedaan, voornamelijk uit economisch en sociaalpsychologisch perspectief. Op basis hiervan wordt het overheidsbeleid geïmplementeerd (Broeders, Midden, & Ham, 2010).

Voorlichting en beboeting zijn voorbeelden van overheidsinterventies die passen bij de economische benadering van zwerfafval. Bij deze benadering staan freeridersgedrag en ‘tragedy of the commons’ centraal (Cataldi, 2019; Drackner, 2005). Bij het freeriderprobleem dragen mensen niet bij aan een schone leefomgeving, terwijl de overheid en andere burgers wel hun inspanning hiervoor leveren. ‘Tragedy of the commons’ houdt in dat overconsumptie leidt tot zwerfafval wat negatieve gevolgen heeft voor de schone leefomgeving van allen. Volgens de economische benadering is bewustwording van de schadelijke gevolgen van zwerfafval belangrijk om het probleem tegen te gaan. Het andere perspectief dat de overheid gebruik om ongewenst vuil te verklaren en tegen te gaan is het sociaalpsychologische. Zwerfafval wordt sinds het jaar 2000 door de overheid beschouwd als één van de tekenen van verloedering, onveiligheid en wanorde (Dijksterhuis & Van Baaren, 2015; Müller, 2011). Dit is gebaseerd op de *broken windows* theorie; zichtbare signalen van criminaliteit, waaronder rondslingerend afval, veroorzaken meer criminaliteit en verstoren de openbare orde (Denis & Pontille, 2021). De burger gooit dan onbewust afval op straat, omdat de omgeving vervuild of verloederd is. Door deze onprettige omgeving ontstaat dus een discrepantie tussen het denken en het doen (Berends, 2003; Folkertsma, 2018; Kamphuis & Thijssen, 2019). Alhoewel veel mensen achter de waarde staan om geen afval op straat te gooien, handelt een gedeelte hiervan niet naar deze waarde (Drackner, 2005). Om het onbewuste zwerfafvalgedrag te verminderen zet de overheid in op onbewuste, subtiele gedragssturing. Deze sociaalpsychologische gedragsstrategie wordt ook wel *nudging* genoemd (Broeders et al., 2010; Folkertsma, 2018). Daarbij wordt er overigens ook rekening gehouden met de ruimtelijke indeling van de wijk, bijvoorbeeld het plaatsen van voldoende afvalbakken.

Alhoewel de inzet van de overheidsinterventies zijn vruchten in Rotterdamse wijken heeft afgeworpen, blijft zwerfafval een groot probleem in sommige wijken (Folkertsma, 2018). Er lijkt een blinde vlek bij wetenschappers en beleidsmakers te zijn voor de sociale en ruimtelijke factoren die invloed hebben op het zwerfvuilprobleem. Dit kan verklaren waarom deze huidige strategie niet het gewenste effect heeft in bepaalde wijken, zoals de Rotterdamse wijk Tussendijken. De sociale context en omgevingskenmerken zijn namelijk van invloed op het vervuilende gedrag van de burger. Tussendijken ligt in stadsdeel Delfshaven en is één van de Rotterdamse woonwijken waar relatief veel zwerfafval te vinden is (Gemeente Rotterdam, 2016). Binnen dit gebied wordt de Schiedamseweg specifiek als één van de hotspots van zwerfafval genoemd (B. Schaap, persoonlijke communicatie, 3 mei). Zowel Schiedamseweg als Park 1943 fungeren als belangrijke plekken voor veel verschillende sociale praktijken. Waar de Schiedamseweg aantrekkelijk is voor winkelen, eten en drinken, dient het aangrenzende Park 1943 vooral als verblijfsplek voor recreatieve activiteiten. Tussen de winkelstraat en het park vindt bovendien twee keer per week de markt plaats, die ook een grote bijdrage levert aan de hoeveelheid afval in de wijk (D. Bruins, persoonlijke communicatie, 6 april). Deze kenmerken zorgen ervoor dat het zinvol is om dit kwalitatieve onderzoek uit te voeren op de Schiedamseweg en in Park 1943. Naar aanleiding hiervan is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *hoe kan de problematiek van zwerfafval in de openbare ruimte in Tussendijken verklaard*

worden? De onderstaande deelvragen zullen in dit paper behandeld worden om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden.

I. Welke betekenis wordt er door de betrokkenen gegeven aan (zwerf)afval?

II. Wie is er op welke manier betrokken bij de vervuilingproblematiek?

III. Welke verschillende soorten vervuilingsgedrag kunnen waargenomen worden bij bewoners en andere lokale actoren in Tussendijken?

In het onderzoek zullen dieperliggende oorzaken van zwerfafval in Tussendijken onderzocht worden, zodat lokale afvalbeheersystemen en -campagnes effectiever ingezet kunnen worden (Drackner, 2005). Naar aanleiding van de sociaalpsychologische en economische inzichten rondom de problematiek focust de gemeente zich dus vooral op het individuele vervuilingsgedrag (Al-mosa, Parkinson, & Rundle-Thiele, 2017; Chaudhary, Polonsky & McClaren, 2021). Dit leidde ertoe dat de onderzoeken in opdracht van de Gemeente Rotterdam, en de voortvloeiende beleidsaanbevelingen, voornamelijk de praktische aanpak belichten (bijvoorbeeld Wijburg, De Groot, & Ajawaila, 2019). In tegenstelling tot de gangbare benaderingen, geeft de sociale praktijktheorie, oftewel *social practices*-theorie, de mogelijkheid om te redeneren in complex systeem van zwerfafvalgedrag (Brooks & Davoudi, 2017; Spaargaren, Lamers, & Weenink, 2019). Volgens de sociale praktijktheorie kan een combinatie van micro- en macrofactoren een verklaring bieden voor het zwerfafvalprobleem (Spaargaren et al., 2019; Vaara & Whittington, 2012). Mensen worden immers beperkt door sociale normen, waarden, gebruiken en structuren in de specifieke omgeving van het individu (Van der Stoep, 2018). Bovendien speelt niet alleen het individuele gedrag een rol bij de vervuiling; ook duurzaam gedrag wat betreft zwerfafval door meerdere actoren is van belang (Brooks & Davoudi, 2017). In plaats van het individu staat nu de sociale praktijk centraal in het vraagstuk over zwerfafval. Sociale praktijken lijken mogelijk onbeduidend in het grote zwerfafvalprobleem, maar deze laten duidelijk zien wat onze relatie met afval is, hoe we afval beheren en de rechtvaardigheids- of schuldgevoelens daarbij (Hawkins, 2006). De sociologische invalshoek kan dus een aanvulling geven op de kennis en het huidige beleid bij het zwerfafvalprobleem.

2. Theoretisch kader

Begrippen

In dit onderzoek is zwerfafval gedefinieerd als huishoudelijk of commercieel afval dat is weggegooid of wanordelijk is verspreid in een gebied waar dit sociaal ongepast is (Al-mosa et al., 2017; Chaudhary et al., 2021). Deze definitie toont al aan dat zwerfafval een sociaal geconstrueerd concept is. Wat voor de één een nutteloos stuk afval is, is voor een ander iets positiefs (Berghuis, 2020; Drackner, 2005). De betekenis van afval is relationeel, subjectief en hangt af van de situatie waarin iemand zich bevindt (Morgan, 2010; Schlehe & Yulianto, 2019; Schuilenburg, 2018). Toch wordt afval over het algemeen als iets negatiefs en 'vies' gezien. In Nederland bestaat de negatieve connotatie van zwerfafval al eeuwen, maar zij kreeg in de jaren zeventig meer nadruk (Breeman & Timmermans, 2008; Hawkins, 2006). In die jaren kwam er politieke aandacht voor de negatieve gevolgen van de alsmaar groeiende economie, zoals afval. Deze aandacht voor het milieu was ook een begin van de problematisering van afval; afval wordt beschouwd als het symbool voor de negatieve effecten van de huidige consumptiemaatschappij (Barles, 2014). Naast de negatieve effecten op het milieu werd bovendien duidelijk dat (zwerf)afval verband heeft met verloedering, onveiligheid en wanorde (Dijksterhuis & Van Baaren, 2015; Müller, 2011). Veiligheid in de stad blijkt dus gerelateerd te worden aan de begrippen 'schoon' en 'heel'. Daarom wordt in de samenleving getracht om vormen van vuiligheid te beheren en te verwijderen (Hawkins, 2006).

Om te begrijpen waarom schoon zo belangrijk is voor ons, is het van belang om te kijken naar de betekenisgeving van schoon en vies. (Bijna) iedereen vindt vuiligheid onaangenaam, maar net zoals bij (zwerf)afval hangt de definitie af van de historische, culturele en situationele context (Campkin, 2013; Hawkins, 2006). Toch hebben meerdere wetenschappers gesteld dat schoon en vies nog een dieperliggende betekenis kent en het woord 'vuil' veel emoties met zich meebrengt. Sigmund Freud (1930) deed hier als één van de eerste een belangrijke uitspraak over: "There is an unmistakable social factor in the cultural striving for cleanliness ... which is later justified on grounds of hygiene, but manifested itself before this connection was appreciated." (p. 41). Hierbij geeft Freud aan dat het streven naar reinheid vaak wordt verdedigd op basis van gezondheidsredenen, maar dat een duidelijk sociaal cultureel component hierbij niet onderkend wordt. De Britse antropologe Mary Douglas vult hierbij aan dat de menselijke behoefte om verschil te maken tussen vies en schoon voortkomt uit een verlangen om de (sociale) omgeving te ordenen (Campkin, 2006). Het begrip 'vuil' kan ertoe dienen om duidelijke grenzen tussen wij en zij op te maken. Bepaalde buurten of mensen kunnen hierdoor gemarginaliseerd worden op basis van hun hogere mate van 'vuiligheid' in vergelijking tot de perspectieven van de betreffende maatschappij.

Wetenschappelijke benaderingen

In de wetenschap is er veelvuldig onderzoek gedaan naar de oorzaken van zwerfafval. Dit resulteerde voornamelijk in economische en sociaalpsychologische verklaringen, maar ook ruimtelijke en persoonlijke kenmerken bleken een rol te spelen in vervuiligingsgedrag. Op basis van deze uitkomsten baseerde de overheid vervolgens haar beleid. De economische benadering behelst twee onderdelen, namelijk de *'tragedy of the commons'* en het *freeridergedrag*. De *'tragedy of the commons'* is een economisch probleem dat optreedt als individuen overconsumeren waardoor de maatschappelijke hulpbronnen uitgeput raken (Beatrice, z.d.; Cataldi, 2019). In het geval van zwerfafval consumeert het individu waarbij veel afval het gevolg is. De verantwoordelijkheid voor eigen afval voelt men vaak binnen de eigen omgeving, maar in de openbare ruimte verdwijnt het verantwoordelijkheidsgevoel echter vaak (Drackner, 2005). Het opruimen van het vuil ziet men als verantwoordelijkheid van anderen, zoals de overheid. Het individu bemerkt niet dat zijn of haar individuele gedrag bijdraagt aan de omvangrijke problematiek rondom zwerfafval (Berends, 2003). Zeker gezien de overheid met zeer regelmatig het afval van straat verwijderd, worden burgers nog minder geconfronteerd met hun overconsumerende gewoontes. Het individu heeft dus geen motief om zijn of haar consumptie én

dus afval te verminderen (Beatrice, z.d.). Het nastreven van het eigenbelang heeft uiteindelijk nadelige gevolgen voor zowel het collectief als voor het individu (Berends, 2003). Dit maakt het zwerfafvalprobleem complex en diffuus (Berends, 2003). Voor een oplossing zouden individuele kortetermijnbelangen dus opzijgezet moeten worden ten gunste van het collectief (Bouma & De Vries, 2020; Walgrave, 2021). Dit toont ook gelijk de barrière in het oplossen van het zwerfafvalprobleem, namelijk de angst voor *freeridgedrag*. Mensen vinden het vaak onrechtvaardig dat zij hun afval moeten verminderen, terwijl anderen dat niet doen. De meeste mensen willen alleen duurzamer consumeren op voorwaarde dat anderen dat ook doen. Aangezien dit niet het geval is, leveren ook deze personen geen inspanning. Toch profiteren zij wel van de inzet van anderen die het afval bijvoorbeeld opruimen. Het rechtvaardigheidselement is dus van belang bij het in het in stand houden van individueel niet-duurzaam gedrag (Bouma & De Vries, 2020; Walgrave, 2021).

Het zwerfafvalprobleem kan bovendien op een sociaalpsychologische wijze benaderd worden. Hierbij speelt de *broken windows* theorie een belangrijke rol. In 1961 stipte Jane Jacobs met haar 'eyes on the street'-concept al aan dat voldoende levendigheid en mensen op straat cruciaal is voor een veilige buurt. Ogen gericht op de straat werken dus preventief op de bestrijding van criminaliteit, waaronder ook kleine vergrijpen als het veroorzaken van zwerfafval. Wilson en Kelling borduurden met hun *broken windows* theorie uit 1982 hier op voort. Volgens de wetenschappers veroorzaken zichtbare signalen van criminaliteit, zoals graffiti of zwerfafval, meer criminaliteit en verstoren de openbare orde (Denis & Pontille, 2021). Uit empirisch onderzoek blijkt de theorie gedeeltelijk te kloppen (Konkel, Ratkowski, & Tapp, 2019). Zichtbare verloedering leidt niet tot groter crimineel gedrag zoals overvallen, maar wel tot kleine vergrijpen, zoals het veroorzaken van zwerfafval op straat. Mensen zijn dus eerder geneigd hun afval op straat te gooien in al vervuilde straten (Bateson et al., 2013; De Waart, De Jong, & Tijs, 2015; Morgan et al., 2022). De oorzaak hiervan ligt bij het verschil tussen de injunctieve en descriptieve norm. De injunctieve normen zijn gesteld op basis van wetten en regels die gelden, terwijl de descriptieve norm verwijst naar het werkelijke gedrag (Broeders et al., 2010; De Waart et al., 2015). In een vervuilde omgeving zijn de normen verschillend; de descriptieve norm suggereert onbewust wat anders dan de injunctieve norm. Hier lijkt het normaal om afval op de grond te gooien, want het aanwezige afval duidt erop dat iedereen vervuult. Sociaalpsychologische benaderingswijzen richten zich dus op de descriptieve norm oftewel het werkelijke gedrag.

Tot slot is er ook onderzoek gedaan naar vervuilingsgedrag in relatie tot de ruimtelijke indeling en persoonlijke kenmerken. Wat betreft de ruimte is bekend dat reeds aanwezig vuil en weinig afvalbakken tot meer vervuilingsgedrag leiden (Al-mosa et al., 2017; Schultz et al., 2011). Over demografische en individuele karakteristieken die voorspellend zijn voor zwerfafvalgedrag is echter weinig consensus. Kenmerken als gender en opleidingsniveau laten geen significante relaties met zwerfafvalgedrag zien (Al-mosa et al., 2017). Wel kan worden aangenomen dat er een positieve relatie bestaat tussen leeftijd en vervuiling; jongeren en jongvolwassenen komen over het algemeen naar voren als vervuilende groep (Al-mosa et al., 2017; Schultz et al., 2011). Bij hen is de discrepantie tussen denken en doen het grootst (Gemeente Rotterdam, z.d.; Kloosterman et al., 2021). Ondanks dat zij op de hoogte zijn van de normen en regels, past het weggooien van afval op straat bij de onverschillige houding die zij willen uitdragen om hun status hoog te houden (Müller, 2011). Ook grote groepen blijken meer zwerfafval te produceren dan kleinere groepen (Al-mosa et al., 2017). In een onderzoek in opdracht van de Gemeente Rotterdam worden, naast levensfase en geslacht, tot slot ook cultuur en sociaaleconomische status genoemd als predisponerende factoren (Wijburg et al., 2019). Volgens het islamitische geloof is het bijvoorbeeld verboden om de wereld te vervuilen, maar dienen etensresten aan dieren gegeven te worden. Indien zij eten op straat gooien voor dieren, dragen zij bij aan de vervuiling. Ook normen en waarden binnen de Antilliaanse en Surinaamse

cultuur en normen Surinaamse-Hindoestaanse religieuze gebruiken zouden de kans op vervuiligingsgedrag verhogen. Uit de conclusie blijkt ook dat mensen met een lagere sociaaleconomische status minder waarde hechten aan het milieu en de schadelijke gevolgen van afval op straat (Wijburg et al., 2019). In wetenschappelijke onderzoeken komen deze culturele en sociaaleconomische oorzaken komen verder weinig terug.

Overheidsbeleid in Nederland

De focus van overheden wat betreft het zwerfafvalbeleid verschilt per land. In het Verenigd Koninkrijk en Nederland wordt de verantwoordelijkheid van het vervuiligingsgedrag vooral gelegd bij individuen (Al-mosa et al., 2017; Chaudhary et al., 2021). Overheden die zich voornamelijk richten op de burger gebruiken vaak economische en sociaalpsychologische benadering om hun beleid vorm te geven. De economische aanpak richt zich op het creëren van bewustzijn bij de burger door het geven van voorlichting te geven en het uitdelen van boetes (Folkertsma, 2018). Zodra mensen zich bewust worden van de negatieve maatschappelijke impact van zwerfafval, dan zullen zij aangespoord worden om minder afval op de grond te gooien. Het gedrag van mensen kan slechts voor een klein gedeelte hiermee gestuurd worden. Dit kan worden verklaard uit de opvallende discrepantie tussen het denken en het doen (Kloosterman et al., 2021). Alhoewel veel mensen zich bewust zijn van zwerfafval en achter de waarde staan om geen afval op straat te gooien, blijkt een gedeelte niet naar deze waarde handelen (Drackner, 2005). De sociaalpsychologische aanpak haakt hierop in door zich toe te leggen op het onbewuste gedrag van mensen. Men zou onbewust worden aangezet tot vervuiling doordat er signalen van verloedering en wanorde zichtbaar zijn. Daarom maken gemeentes straten schoon en worden er interventies ter preventie van zwerfvuil ingezet, zoals *nudging*: onbewuste, subtiele gedragssturing (Broeders et al., 2010; Folkertsma, 2018). Daarnaast houdt de overheid ook rekening met de ruimtelijke indeling als het gaat preventie van zwerfafval, zoals het plaatsen van voldoende afvalbakken (Folkertsma, 2018).

In het Nederlandse afvalbeleid ligt de focus dus op de burger. In landen als Frankrijk en Australië is dit anders; daar spoort de overheid bedrijven aan meer milieuvriendelijke verpakkingsmaterialen te produceren (Brooks & Davoudi, 2017). In Nederland worden producenten van het zwerfvuil weinig betrokken en leveren nog onvoldoende inspanning om zwerfafval te voorkomen (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2015). In Rotterdam blijkt bovendien te weinig worden samengewerkt tussen de overheid en bedrijven en organisaties wat een probleem vormt in de reductie van zwerfafval (Seinpost Adviesbureau, 2017). De regel voor ondernemers is wel dat zij verantwoordelijk zijn voor het opruimen van hun afval binnen de straal van 25 meter rondom hun winkel of horecagelegenheid.

Geschiedenis bestuurlijke context: *‘Schoon, heel en veilig’*

Tot de jaren 1990 was er in Nederland vooral aandacht voor het bestrijden van misdaad en ‘kleine’ criminaliteit (De Leeuw, 2018). De Amerikaanse *broken windows* theorie van Wilson en Kelling uit 1982 leidde ertoe dat overheden steeds meer inzetten op een schone, veilige stad. Sindsdien komt het motto ‘Schoon, heel en veilig’ in veel overheidsrapporten terug. De beleidsmakers houden hierbij ook rekening met onveiligheidsgevoelens en overlast. Rond het jaar 2000 is het veiligheidsbeleid verder uitgebreid en worden risico’s in kaart gebracht om eerder in te kunnen grijpen op mogelijk crimineel gedrag en overlast. Criminaliteit wordt steeds vaker gekoppeld aan fysieke en sociale wanorde in steden (De Leeuw, 2018). Hierdoor focusten overheden zich meer op het onderhouden van de buurt en het renoveren van woningen. Opvallend is dat de aandacht voor een opgeruimde en veilige stad bij de Rotterdamse gemeentelijke politiek meer aanwezig is dan elders. Onder leiding van Pim Fortuyn behaalde politieke partij Leefbaar Rotterdam in 2001 een enorme overwinning (Leefbaar Rotterdam, 2021). Veiligheid is één van de kernpunten in hun verkiezingsprogramma. Hierbij speelt

het 'schoon' en 'heel' houden van de stad een belangrijke rol. De Rotterdamse politici hebben zich laten inspireren door het Amerikaanse *zero tolerance*-beleid waardoor de stad gelijkenissen kent met het Amerikaanse overheidsmodel (Schinkel en Van den Berg, 2011). Zij betogen dat het toezien op strikte naleving van regels en handhaving van orde noodzakelijk is voor een leefbare stad. Dit is bijvoorbeeld terug te zien in hun aanpak van naastplaatsingen bij afvalcontainers: "Hardnekkige vervuilers die afval naast blijven plaatsen moeten keihard aangepakt worden. Daar zijn meer boia's voor nodig en meer camera's." (Leefbaar Rotterdam, 2022, Introductie). Deze overheidsinterventies worden meer ingezet in zogenaamde 'hotspot'-wijken die Leefbaar Rotterdam in het leven riep. Deze wijken scoren onvoldoende op de veiligheidsindex en sociale en fysieke index (waaronder zwerfafval) van het 'Schoon, heel en veilig'-beleid (Gemeente Rotterdam, 2022b).

Het beleid met het motto 'Schoon, heel en veilig' heeft tot kritiek geleid vanuit de wetenschap. In de eerste plaats blijkt er weinig consensus te zijn over de causale verbanden die de *broken windows* theorie impliceert (Konkel et al., 2019; Lanfear, Matsueda, & Beach, 2020). Ten tweede kent het huidige Rotterdamse beleid ook een moralistisch aspect waardoor er sprake is van gemeentelijke machtsuitoefening in minder schone wijken (Hawkins, 2006). Het negatieve perspectief op vuil heeft het overheidsbeleid, in het bijzonder van Leefbaar Rotterdam, sterk beïnvloed. De overheid beschouwt vervuilers als immoreel, asociaal en abnormaal; zij moeten geleerd worden zich te gedragen en geen afval op straat te gooien (Hawkins, 2006). Filosoof Foucault beschreef in zijn werk hoe vele aspecten in de samenleving doorspekt zijn met disciplineren (Gutting & Oksala, 2003). Machtsuitoefening wordt gebruikt mensen te disciplineren zodat ze zich 'normaal' gedragen. Volgens Foucault is hierbij weinig ruimte voor individuele vrijheid en afwijking. Er wordt door de overheid getracht om hen op verschillende manieren in het gareel te krijgen: hiërarchische observatie, normaliserende oordelen en inspectie. De drie vormen van machtsuitoefening zijn terug te zien in de 'hotspot'-wijken met veel zwerfafval door bijvoorbeeld veel camera's en handhaving (Gutting & Oksala, 2003). Toch is dit morele aspect zeer paradoxaal te noemen. Enerzijds wordt het minimaliseren van afval door de overheid als gunstig en efficiënt beschouwd (Hawkins, 2006). Het kost zowel de overheid als bedrijven veel geld om afval te verwijderen en te verwerken. Anderzijds heeft het kapitalisme geleid tot een consumptiemaatschappij waarbij oneindig en snel consumeren gestimuleerd en gevoed wordt (*hyperconsumption*) (Degli Esposti, 2012). Hierdoor wordt men aangezet tot verkwisting en is het bijna onmogelijk om producten niet te verspillen. Bij deze manieren van consumeren en produceren past het krijgt men bovendien automatisch veel overbodig verpakkingsmateriaal bij voedsel en andere producten (Hawkins, 2006).

Ook Schinkel en Van den Berg (2011) stippen de gevaren aan van het huidige Rotterdamse stedelijk beleid. De overheid probeert, met alle positieve bedoelingen, armoede en andere sociale problemen te verminderen door de straten 'schoon, heel en veilig' te maken. Op basis van een lage score op 'schoon, heel en veilig' wijken beschouwd als 'hotspots'. Zodra een wijk deze status krijgt, worden allerlei vrijheidsbeperkende overheidsinterventies gelegitimeerd op basis van dit gegeven. Eén van de gevaren hierbij is dat een immigrante, arme gemeenschap in een wijk gestigmatiseerd wordt en machtsposities door overheidsfunctionarissen worden misbruikt (Schinkel en Van den Berg, 2011). Bij het Rotterdamse zwerfafvalprobleem is er dus sprake van spanning tussen schone straten en vrijheden van burgers. Voor een schone straat is inperking van burgerlijke vrijheden noodzakelijk en hierbij gaat het vaak om vrijheden van marginale groepen (Schinkel en Van den Berg, 2011).

Tot slot reduceert het huidige Rotterdamse beleid zwerfafval tot enkele oorzaken, terwijl het zwerfvuilprobleem veel complexer is. Het beleid is gebaseerd op de economische en sociaalpsychologische benaderingen die zowel op micro- als macroniveau worden toegepast. Volgens de economische benadering is zwerfafval op microniveau bijvoorbeeld te verklaren uit rationale besluitvorming van het individu. Zwerfafval zou het resultaat zijn van het nastreven van eigen doelen door afzonderlijke individuen (Reckwitz, 2002). In de psychologie kan men zich op het microniveau

richten; de irrationaliteit van de vervuilingsgedrag door de mens komt voort uit onbewust gedrag. Beide benaderingen, en het beleid dat hieruit volgt, zijn lineair dus te noemen; ze richten zich op één oorzaak van het zwerfafvalgedrag (Brooks & Davoudi, 2017). Alhoewel dit beleid effect lijkt te hebben (Broeders et al., 2010; Dijksterhuis & Van Baaren, 2015; Folkertsma, 2018), blijkt zwerfafval bepaalde wijken een hardnekkig probleem te zijn. Tussendijken is een voorbeeld van een wijk die zowel objectief als subjectief niet aan de CROW-schoonnorm voldoet (Gemeente Rotterdam, 2022b). De objectieve gegevens over zwerfafval zijn gebaseerd op beeldmeetlatten van de externe organisatie CROW en de subjectieve gegevens zijn afkomstig uit het bevolkingsonderzoek 'Veiligheidsmonitor'. Het huidige beleid lijkt dus in wijken als deze niet toereikend te zijn; het zwerfafvalprobleem is gecompliceerd en de verwachting is dat meer factoren van toepassing zijn (Berends, 2003).

Sociale praktijktheorie

De sociale praktijktheorie, ook praxeologie genoemd, kan helpen om de dieperliggende oorzaken van het zwerfafvalprobleem te onderzoeken. In tegenstelling tot lineaire benaderingen biedt de *Practice theory* mogelijkheid om te redeneren in een complex systeem van zwerfafvalgedrag waarbij milieubewustzijn en -gedrag door meerdere actoren van belang zijn (Brooks & Davoudi, 2017). Zo worden relaties tussen consumenten, producten en voorzieningssytemen (*systems of provision*) rondom het zwerfafvalvraagstuk in kaart gebracht (Karvonen, 2013). De oorzaak voor het zwerfafval ligt niet in de eerste plaats bij rationele of onbewuste keuzes door het individu, maar bij het onderliggende socioeconomische en politieke systeem (Batel et al., 2016). Het gedrag van mensen wordt beïnvloed door de heersende sociale wereld: de culturele en sociale normen in hun omgeving (Batel et al., 2016; Salmivaara, Lombardini & Lankoski, 2021). Als men bijvoorbeeld veel afval op straat gooit, dan wordt de maatschappelijke norm om afval op straat te gooien ook geaccepteerd.

Het startpunt van de sociologische theorie ligt plaats niet bij het individu, maar bij de sociale praktijken waarin individuele identiteiten en normen vorm krijgen (Spaargaren et al., 2019; Vaara & Whittington, 2012). Sociale praktijken bestaan uit dagelijkse, routinematige handelingen, zo vanzelfsprekendsprekend als het winkelen bij de supermarkt. Deze handelingen gaan vaak niet gepaard met rationele of irrationele keuzes, maar komen voort uit gewenning. Het is van belang dat de focus dus niet enkel op micro- en macrofactoren ligt, maar op een combinatie hiervan (Spaargaren et al., 2019; Vaara & Whittington, 2012). Hierbij is er ook aandacht voor de voorzieningssytemen die deze sociale praktijken mogelijk maken. Deze systemen vormen een overkoepeling van productie- en consumptiesytemen die de dynamiek van verschillende actoren tezamen neemt (Fine, Bayliss, & Robertson, 2018). *Social practice*-onderzoek biedt dus inzicht in de stimulerende en beperkende effecten van sociale praktijken. Daarbij is een kenmerk van de sociale praktijken dat ze in de loop van de tijd veranderen, wat passend is omdat het type zwerfafval veranderlijk is (Spaargaren et al., 2019).

Elementen van de sociale praktijktheorie zijn terug te vinden in theorieën van verschillende wetenschappers, zoals socioloog Pierre Bourdieu (Reckwitz, 2002). De 'habitus' vertegenwoordigt bij Bourdieu het micro-niveau en sociale velden en vormen van kapitaal staan voor de macrostructuur. Volgens Bourdieu hangen micro en macro sterk met elkaar samen. Bourdieu beschreef de samenleving als een multidimensionale samenkomst van verschillende onderdelen, zoals school, (vrijwilligers)werk en vrienden. Deze contexten vormen het individu en wat Bourdieu de habitus noemt. De habitus wordt gedefinieerd als een "innerlijke noodzakelijkheid, een levensgesteldheid die de hele lichamelijke doortrekt." (Van der Stoep, 2018, p. 168). Kort gezegd is de habitus de gestalte of levenshouding van een persoon. De habitus wordt dus weerspiegeld in elk aspect van iemands leven en is terug te zien in spraak, manieren van kleden, en levenkeuzes (Van der Stoep, 2018). Volgens Bourdieu zijn verschillende vormen van kapitaal, waaronder economisch, sociaal,

cultureel en symbolisch kapitaal van invloed op deze habitus. Waar de genoten opvoeding en het onderwijs het culturele kapitaal van de habitus vormen, gaat het bij de sociale netwerken en relaties die men opbouwt. Bij de veroorzakers van zwerfafval speelt voornamelijk symbolisch kapitaal een grote rol: de status van iemand. Deze status ontstaat door de mate van invloed die iemand heeft verworven, bijvoorbeeld door het bezitten van veel geld of een groot sociaal netwerk (Van der Stoep, 2018). Dit symbolische kapitaal heeft Goffman specifieker uitgelegd aan de hand van de *presentation of self* in de publieke ruimtes (Müller, 2011). Dit komt vooral voor bij jongeren en het willen behouden van hun status kan op twee manieren. Op de eerste plaats kunnen jongeren de indruk willen wekken dat zij zich aan de heersende normen houden, terwijl zij in werkelijkheid afval op de grond gooien. In publieke ruimtes zouden mensen, jongeren in het geval van Müllers onderzoek, zich anders gedragen dan in hun privéwereld. Dit zou het verschil in descriptieve (werkelijke gedrag) en injunctieve normen (voorgeschreven wetten en regels) kunnen verklaren. Aan de andere kant kunnen jongeren zich ook onverschillig willen tonen door het afval juist wel op de grond te gooien. Status verkrijgen jongeren dus door wel of juist geen afval op de grond te gooien (Müller, 2011).

Het zwerfafvalprobleem reduceren tot een uitkomst van alleen rationeel beredeneerd of onbewust gedrag lijkt dus onvoldoende. Men wordt beperkt door sociale normen, waarden, gebruiken en structuren in de specifieke omgeving van het individu (Van der Stoep, 2018). Waarden, attitudes en gedragingen raken op een gegeven moment ingebed in de denk- en handelingspatronen van individuen. Onbewuste, ogenschijnlijk instinctieve neigingen neemt het individu mee in welke context hij of zij terecht komt en weegt dan af welk gedrag wel en niet passend is. Soms past het denken en gedrag van het individu goed in een bepaalde context, in een andere context wordt dit echter bestempeld als afwijkend of 'ongewoon'. Door het inzetten van sociale praktijktheorie kunnen dieperliggende oorzaken van zwerfafval achterhaald worden door het netwerk van verschillende sociale praktijken in kaart te brengen en te analyseren (Brooks & Davoudi, 2017).

3. Onderzoeklocaties & methodologische verantwoording

3.1 Locatie: wijk Tussendijken in Delfshaven

Het kwalitatieve onderzoek heeft plaatsgevonden in de maanden april, mei en juni van 2022 bij de Schiedamseweg en Park 1943 in de Rotterdamse wijk Tussendijken. De observaties vonden plaats tussen De wijk Tussendijken ligt in het oude stadsgedeelte Delfshaven in Rotterdam-West en telt 7362 inwoners (Gemeente Rotterdam, 2022b). Alhoewel gebied Delfshaven stamt uit de 13e eeuw, startte de bouw van Tussendijken pas rond 1910. Een aanzienlijk gedeelte van de wijk werd ingevuld met sociale woningbouw (Van Wijk & Van der Veen, 2019). In 1943 werd het hart van de wijk bij vergissing gebombardeerd door de geallieerden. Het gat dat hierdoor ontstond, is na de oorlog als Park 1943 en het Visserijplein ingericht (zie Figuren 1 en 2). Zoals getoond in Figuur 3 loopt hiernaast de belangrijke winkelstraat Schiedamseweg die de wijk Tussendijken van de nabijgelegen wijk Bospolder scheidt. Na de jaren werden hogere inkomensgroepen getrokken door plaatsing van nieuwbouw wat zorgde voor een meer gemixte bevolkingssamenstelling. Desondanks behoort de wijk nu tot de sociaaleconomische zwakste wijken in Rotterdam (Van Wijk & Van der Veen, 2019). Bovendien ligt Tussendijken in gebied Delfshaven dat met één van de grootste zwerfvuilproblemen kampt (Gemeente Rotterdam, 2016). De Schiedamseweg wordt als één van de hotspots van zwerfafval beschouwd door de Gemeente Rotterdam (B. Schaap, persoonlijke communicatie, 3 mei). Parken hebben een positieve bijdrage aan de veiligheid van de buurt als zij bewoners aanmoedigen om er activiteiten te ondernemen (Jacobs, 1961). Park 1943 is een belangrijke ontmoetingsplek in de wijk en heeft veel speeltoestellen, een voetbalveld en veel zitplekken wat het aantrekkelijk maakt voor bewoners om er te vertoeven (Van Wijk & Van der Veen, 2019). Bovendien zijn de omliggende woningen gericht op het park, waardoor bezoekers van het park zich ook minder in de anonimiteit wanen. Ook de Schiedamse heeft veel 'eyes on the street' door de vele winkels, horecagelegenheden en levensmiddelenzaken die zich er gevestigd hebben. Aan de andere kant is de kans groter dat mensen van buiten de buurt de winkelstraat bezoeken. Personen die zelf geen persoonlijke hinder ondervinden van het vuil op straat, zijn eerder geneigd om vervuilingsgedrag te vertonen (Wijburg et al., 2019). Op het Visserijplein vindt bovendien twee keer per week de markt plaats, wat ook een grote bijdrage levert aan de hoeveelheid afval in de wijk (D. Bruins, persoonlijke communicatie, 6 april). In dit onderzoek wordt zwerfafval beschouwd als het resultaat van deze verschillende sociale praktijken. De verschillen in sociale praktijken en sociale controle maken de locaties interessant voor observatie in dit onderzoek.

Figuur 1. Onderzoekslocaties: Park 1943 en Schiedamseweg (Visserijplein ook vermeld vanwege markt)

Figuur 2. Park 1943

Figuur 3. Schiedamseweg

3.2 Onderzoeksmethoden

In het onderzoek is gebruik gemaakt van een combinatie van observaties en interviews. In het eerste stadium van het onderzoek zijn er op 16 april en 19 tot en met 28 april dagelijkse observaties uitgevoerd die op wisselende tijdstippen plaatsgevonden. Tijdens de observaties, die gemiddeld twee uur duurden, is het afval in kaart gebracht en is er met bewoners, ondernemers, de marktmeester van handhaving en een vrijwilliger bij Park 1943 gesproken. Zij waren op de hoogte van de rol van de onderzoeker en het onderzoeksdoel. Er zijn vragen gesteld over bijvoorbeeld de betekenisgeving aan afval in de wijk en de verantwoordelijkheid rondom afval. Sommige ondernemers wezen het verzoek tot reactie af, zoals te zien is in Tabel 1. Alle observaties en gesprekken zijn nauwkeurig bijgehouden op papier en op een mobiele telefoon. De aantekeningen bestonden uit *mental notes*, *full field notes* en *scratch notes* gemaakt (Bryman, 2016). Hierbij was ook aandacht voor beschrijvingen van

omgevingsfactoren die van invloed kunnen zijn op zwerfafvalgedrag, zoals het aantal afvalbakken en weeromstandigheden (Leijdekkers et al., 2015). De observaties en gesprekken zijn uitgewerkt en geanalyseerd waarna het afval gecategoriseerd kon worden aan de hand van de typologie van Brooks & Davoudi (2017) (zie bijlage 2). Aanvullende observaties bestonden uit gesprekken met de ondernemers en het meerijden met de wijkreinigingsdienst tijdens de ochtendronde (6.30-8.30 uur). Alle observaties gaven richting aan de interviews en het type respondenten. Er hebben zeven interviews plaatsgevonden die elk tussen de 30 en 45 minuten duurden met personen die betrokken zijn bij het zwerfafvalbeleid (Tabel 1). Tabel 2 laat zien met welke onderwerpen rondom zwerfafval met betrokken partijen gesproken is. De semigestructureerde interviews met de medewerkers van de gemeente en handhaving werden face-to-face of telefonisch afgenomen. Twee interviews met de wijkreinigingsdienst zijn tijdens het meerijden met de ochtendronde afgenomen. Deze interviews zijn opgenomen en daarbij zijn er nauwkeurige aantekeningen gemaakt. Zowel de interviews als de observaties zijn getranscribeerd en vervolgens handmatig gecodeerd aan de hand van de eerder opgestelde attenderende begrippen en theorie.

Zowel de bevroegde personen tijdens de observaties als tijdens de interviews waren op de hoogte van de functie van de onderzoeker en het onderzoeksdoel gesteld (Bryman, 2016). De geïnterviewden hebben bovendien een *informed consent* ondertekend waarin het doel, de werkwijze en het privacyreglement beschreven staan (Baarda, 2019). Bovendien is er in het onderzoek gebruik gemaakt van pseudoniemen voor alle respondenten. Wat betreft de participerende observatie is de rol van de onderzoeker vaak meer verborgen waardoor *informed consent* niet mogelijk is (Bryman, 2016). De onderzoeker observeert in die gevallen in sociale settings waar het contact zo vluchtig is dat het niet mogelijk is. Wel zouden mensen zich onprettig kunnen voelen bij het idee dat ze geobserveerd worden. Het onzorgvuldig omgaan met afval wordt namelijk gekoppeld aan asociaal gedrag en is bovendien strafbaar (Schlehe & Yulianto, 2019; Wijburg et al., 2019). De verkregen gegevens worden zorgvuldig bewaard op de laptop van de onderzoeker en alleen met de beoordelaars gedeeld indien nodig. De data wordt vernietigd na de beoordeling van het onderzoek (Bryman, 2016). Bij kwalitatief onderzoek is het daarnaast van belang om de veiligheid van de onderzoeker te waarborgen. In dit onderzoek heeft de onderzoeker de observaties alleen gedaan, waardoor de risico's op fysieke of psychische gevaren groter zijn (Bryman, 2016). Iemand zou zich onverwachts dreigend of agressief kunnen reageren op het aanspreken of slechts het observeren door de onderzoeker (situationeel gevaar). Er vond gedegen voorbereiding plaats om dit gevaar te verkleinen. In de eerste plaats is er gekozen voor een neutrale, informele kledingstijl en een observatielocatie die drukbezocht is (Craig, Corden, & Thornton, 2000). In de derde plaats is rekening gehouden met de juiste verbale en non-verbale communicatie tegenover betrokkenen.

Tabel 1. Observaties: gesproken ondernemers

Observaties	Datum aangesproken	Wel of niet vragen beantwoord
Kleine ondernemer 1 Snoepwinkel	22 april 2022	Ja
Kleine ondernemer 2 Bakkerij	2 juni 2022	Ja
Kleine ondernemer 3 Halal afhaal	2 juni 2022	Ja
Kleine ondernemer 4 Lebriz	25 mei 2022	Nee
Grote ondernemer McDonalds	2 juni 2022	Nee

Tabel 2. Interviews

Pseudoniem en functie	Datum	Topics
Gemeente, Stadsbeheer Uitvoerende functie/ambtenaar Dirk Bruins Functie: medewerker Stadsbeheer	6 april 2022	- Perspectief op afval - Huidig zwerfafvalbeleid - Samenwerking burgers en andere actoren - Verantwoordelijkheid - Oorzaken zwerfafval - Preventie zwerfafval - Oplossingen
Gemeente, Stadsbeheer Lydia Blok Functie: coördinerend medewerker Stadsbeheer	13 juni 2022	- Perspectief op afval - Verantwoordelijkheid - Huidig zwerfafvalbeleid - Samenwerking burgers en andere actoren - Barrières - Problematisering afval - Oplossingen
Handhaving Theo Sampson Functie: manager handhaving	9 mei 2022	- Perspectief op afval - Verantwoordelijkheid - Beleid - Handhaving - Belang van schoon - Historische ontwikkelingen afvalbeleid - Oplossingen
Handhaving Patrick Veld Functie: handhaver	4 mei 2022	- Perspectief op afval - Verantwoordelijkheid - Beleid - Uitvoering handhaving - Historische ontwikkelingen afvalbeleid - Oplossingen
Wijkreinigingsdienst Jack Benshi Functie: manager & opdrachtgever zwerfafvalonderzoek	23 mei 2022	- Reden eerder onderzoek - Reden focus op burger in onderzoek - Bepaling schoonnormeringen - Oorzaken zwerfafval - Verantwoordelijkheid - Belang van schoon - Focus Rotterdamse politiek op vuil
Wijkreinigingsdienst Ravi Khan (1) & Tim Beek (2) Functies: medewerkers wijkreinigingsdienst	25 mei Tijdens meerijden met wijkreinigingsdienst tussen 6.30 en 8.30 uur	- Perspectief op vuil - Oorzaken zwerfafval - Verantwoordelijkheid - Invloed beleid op werkzaamheden - Uitvoering van de taken en barrières - Belang van schoon
Wijkreinigingsdienst Bram Schaap Functie: teamleider wijkreinigingsdienst	2 mei 2022	- Aanwezige afval wijk - Taken wijkreinigingsdienst - Verantwoordelijkheid - Oorzaken zwerfafval - Oplossingen

4. Resultaten

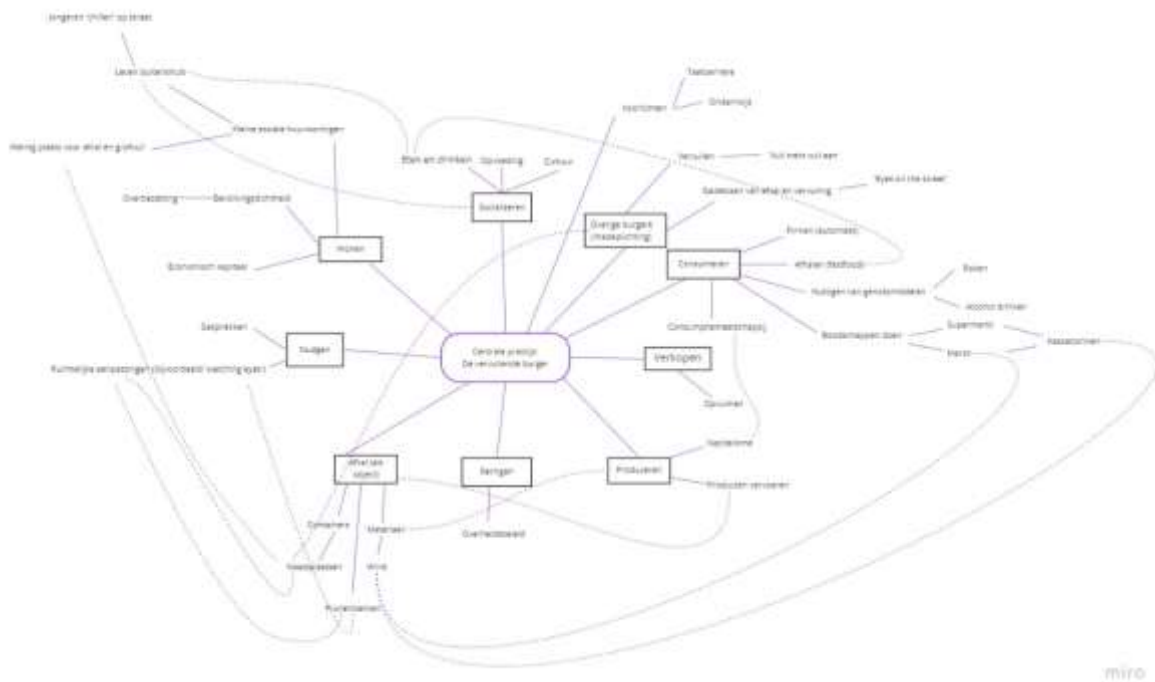
In Figuur 4 is een schema te zien waarin de verschillende praktijken en objecten beschreven staan die van belang zijn bij de vervuiling (door de burger) in Tussendijken. De relaties tussen deze verschillende onderdelen zijn weergegeven door middel van de stippellijnen. De kenmerken en capaciteiten van de actoren, praktijken, objecten en andere factoren kunnen al dan niet belemmerend om tot realiseerbare oplossingen te komen. Eerst zullen de perspectieven op het zwerfafval worden besproken. Vervolgens worden de belangrijkste sociale praktijken uitgediept die gerelateerd zijn aan de andere onderdelen in het netwerk in Figuur 4.

Dat zwerfafval in de wijk Tussendijken een probleem vormt blijkt uit zowel het wijkprofiel als de observaties en de interviews. Dit profiel toont aan dat bewoners afgelopen jaren in toenemende mate last hebben van rommel op straat (Gemeente Rotterdam, 2022b). In 2022 ervoer 61% van de Rotterdammers overlast door rommel op straat tegenover 80% van de bewoners uit Tussendijken. Uit de gesprekken met bewoners uit Tussendijken blijkt daarentegen dat zij het de afgelopen jaren schoner vinden. Toch beamen de bewoners en ondernemers dat de winkelstraat en Park 1943 schoner zouden mogen; zij storen zich aan de ophopingen van vuil. Bewoners vinden het park een aantrekkelijke plek, maar volgens hen zouden kinderen in een schone omgeving moeten kunnen spelen. Alle gesproken personen tijdens de interviews en observaties noemen de esthetiek en volksgezondheid als belangrijkste redenen om in te zetten op een schone straat. Er zijn zorgen over de volksgezondheid, aangezien Tussendijken met een rattenprobleem kampt. Toch geeft de manager van handhaving Theo Sampson tijdens het interview aan dat naast de factoren esthetiek en volksgezondheid er ook politiek gewin aan de orde is. Hij vertelt: "Het is een manier om de stad omhoog te halen. Beginnend met schoon te houden." (Sampson). Aangezien rommel op straat een grote ergernis onder bewoners is in Rotterdam, probeert de partij Leefbaar Rotterdam (2022) zich positief te profileren in de media door dit focuspunt in hun verkiezingsprogramma.

De vervuilende burger

Centraal staat de sociale praktijk 'vervuilen' door de burger in het zwerfafvalvraagstuk (zie Figuur 4). Uit de interviews en observaties blijkt dat gesproken personen het vervuilende gedrag wijten aan leeftijd, opvoeding, cultuur en armoede of gebrek aan betrokkenheid. Een aantal aspecten die van belang kunnen zijn vallen op bij het demografisch profiel van de wijk. Ten eerste verschilt de bevolkingssamenstelling in Tussendijken op basis van leeftijd, sociaaleconomische status en opleidingsniveau met die van andere Rotterdamse buurten. Deze kenmerken hebben een negatieve relatie met vervuilingsgedrag (Chaudhary et al., 2021; Kloosterman et al., 2021; Schultz et al., 2011; Wijburg et al., 2019). Zoals Figuur 5 laat zien, is het aantal ouderen relatief laag terwijl het aantal jongeren en jongvolwassenen (15-25 jaar) vrij hoog ligt (AlleCijfers, 2022a; AlleCijfers, 2022b). De groene druk is dus in vergelijking met het gemiddelde van Rotterdam in gebied Delfshaven, en in het bijzonder de wijk Tussendijken, hoog (AlleCijfers, 2022c). In vergelijking met een zeer schone wijk als Molenlaankwartier zijn de verschillen in bevolkingsopbouw nog uitdrukkelijker aanwezig. Figuur 5 toont dat in het Molenlaankwartier weinig jongeren en jongvolwassenen wonen en juist veel ouderen (65 jaar en ouder) (AlleCijfers, 2022d; Gemeente Rotterdam, 2022b). Daarbij behoort Tussendijken tot de sociaaleconomisch zwakste wijken van Rotterdam en 43 procent van de bevolking tussen de 15 en 75 jaar in Tussendijken is laagopgeleid (AlleCijfers, 2022a; AlleCijfers, 2022b; Van Wijk & Van der Veen, 2019). Dit percentage lager opgeleiden is aanzienlijk hoger in vergelijking met het gemiddelde percentage van Rotterdam (31,5%).

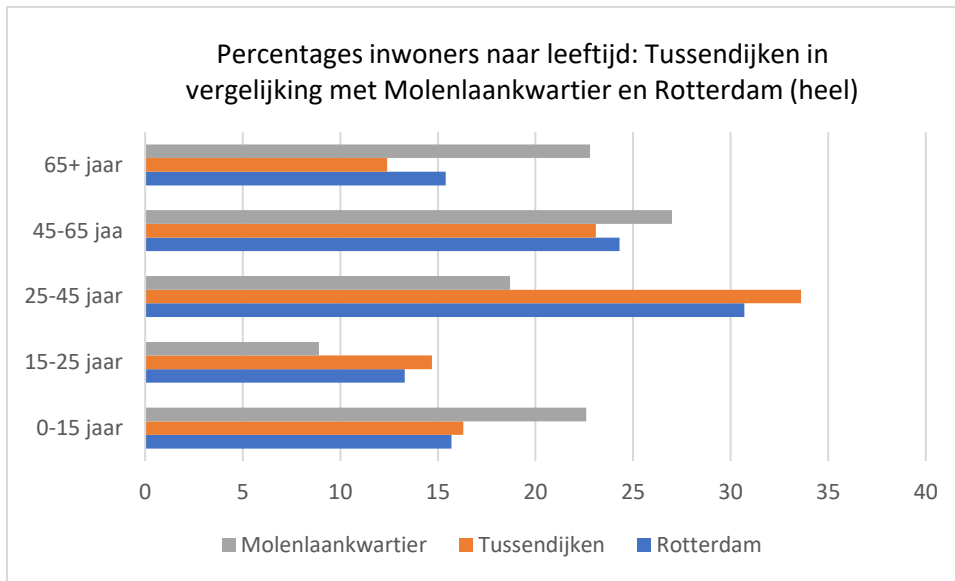
Figuur 4. Visuele weergave netwerk van actoren, sociale praktijken, objecten en andere factoren

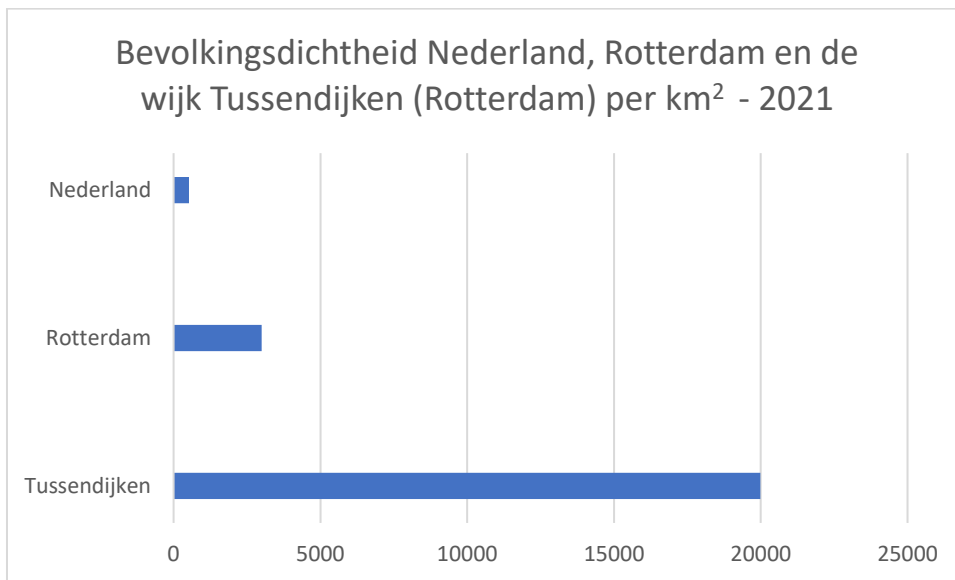
Wonen

Bovendien is bij het object ‘afval’ de ruimtelijkheid van de buurt van belang. Een aantal respondenten geeft aan dat de bevolkingsdichtheid en ruimtelijkheid van invloed zijn op de hoeveelheid zwerfafval in de wijk. Theo Sampson, manager bij handhaving, omschrijft Tussendijken als volgt: “een heel compact, condens gebied waar alles wat Rotterdam ... in zich heeft, dat zit ook echt op een paar vierkante kilometer gepropt.” (Sampson). Dit lijken de feitelijke cijfers te bevestigen. In 1950 en de jaren die volgden kregen architecten de opdracht van de overheid om een grote hoeveelheid kleine sociale huurwoningen te bouwen (Van Wijk & Van der Veen, 2019). Dit heeft gemaakt dat de bevolkingsdichtheid van Tussendijken zeer hoog is in vergelijking met het gemiddelde in Nederland en Rotterdam, zoals Figuur 6 toont (AlleCijfers, 2022a; AlleCijfers, 2022b; Roozen, 2022). Uit de interviews met de gemeente blijkt het vermoeden te bestaan dat de bevolkingsdichtheid hoger is dan de officiële cijfers. In sommige woningen is sprake van overbezetting doordat er mensen wonen die er niet ingeschreven staan. In een gebied waar relatief veel mensen wonen, wordt veel afval geproduceerd wat ook voor meer zwerfafval zorgt, zoals sigarettenpeuken (Yousefi Nasab et al., 2022). De gebruiksdruk van afvalbakken neemt met een hoge bevolkingsdichtheid ook toe, wat het belang van voldoende afvalbakken benadrukt. De aanwezigheid, toegankelijkheid en afstand tot afvalbakken is bovendien een belangrijk omgevingsaspect op om het afvalgedrag te verminderen (De Leeuw, 2019). Door gemeentelijke bezuinigingen is het aantal afvalbakken op straat in Delfshaven onvoldoende, zo betoogt Theo Sampson. Op het geobserveerde gedeelte van de Schiedamseweg lijkt niet op afvalbakken bespaard. Uit de observaties blijkt dat hier 29 gemeentelijke afvalbakken geplaatst zijn en daarnaast bevinden zich er drie private afvalbakken en vijf ondergrondse containers. Voor een drukbezochte winkelstraat van twee maal 480 meter lijkt dit een voldoende aantal afvalbakken.

Figuur 5. Percentages inwoners naar leeftijd: Tussendijken in vergelijking met Rotterdam als geheel, 2021

Figuur 6. Bevolkingsdichtheid per km² – 2021

Socialiseren en medeplichtigheid overige burgers

Onder andere door de kleine behuizing begeven bewoners in Tussendijken zich veel buiten. Activiteiten als eten, drinken en roken leiden automatisch tot meer afval in de buitenruimte. Aangezien de wijk veel jonge bewoners heeft, impliceert dit dat zij vaker daar in groepen ‘chillen’ en ‘hangen’. Uit het gegeven dat jongeren en grote groepen meer vervuilen kan worden afgeleid dat dit de kans vergroot op zwerfend afval op straat (Al-mosa et al., 2017). Socialisering vindt veel buitenshuis plaats; onbewust en bewust worden bepaalde normen, waarden en cultuurkenmerken geïnternaliseerd (Van der Stoep, 2018). De sociale omgeving en aanwezige vormen van kapitaal beïnvloeden op deze manier de denk- en handelingspatronen van de habitus.

De aanwezigheid van familie, vrienden en medebewoners op straat hangt nauw samen met de uitspraak ‘vuil trekt vuil aan’ en het ‘eyes on the street’-concept van Jane Jacobs. Uit de gesprekken met bewoners en ondernemers blijkt dat afval op straat de verantwoordelijkheid is van

de vervuilende burger zelf en, indien zij het niet opruimen, de gemeente. Toch kan ook beargumenteerd worden dat iedereen verantwoordelijk is voor andermans afval. In de eerste plaats trekt vuil meer vuil aan, blijkt zowel uit de literatuur als uit de interviews met de gemeente en handhaving (Bateson et al., 2013; De Waart et al., 2015; Morgan et al., 2022). De descriptieve norm in een vervuilde omgeving suggereert onbewust wat anders dan de injunctieve norm (Broeders et al., 2010). Als één bewoner zijn of haar afval verkeerd aanbiedt of op straat gooit, is deze eerste bewoner deels verantwoordelijk voor het vervuilende gedrag van de volgende bewoner. Hierbij is de vraag in hoeverre de eerste vervuiler ook verantwoordelijk is voor vuil dat vervolgens door medebewoners op straat belandt. In de tweede plaats kunnen medebewoners verantwoordelijk zijn voor afval dat ze signaleren, al hebben ze dit zelf niet op straat gegooid. Zijn wij niet allemaal medeverantwoordelijk voor het afval op straat als we het zien, maar er niets mee doen? (Thompson, 2022).

Jack Benshi, destijds manager van de wijkreinigingsdienst, stelt dat de weinige sociale controle in de stad ook bijdraagt aan het zwerfvuil. Het gebrek aan 'eyes on the street' zorgt ervoor dat mensen anoniemer worden op straat en mensen minder worden aangesproken op wangedrag (Jacobs, 1961). Bateson et al. (2013) noemt dit het 'watching eyes-effect'; mensen vertonen eerder sociaal wenselijk gedrag als zij bekeken worden. Als medebewoners het zwerfafvalgedrag kunnen gadeslaan, dan is de kans groter dat zij gedrag vertonen dat voldoet aan de norm. Alhoewel zowel de winkelstraat als in het park veel 'eyes on the street' hebben, is desondanks veel zwerfafval aanwezig. Uit de observaties blijkt wel dat in de winkelstraat frequenter en meer vuil is dan het park. Het uitblijven van het gunstig effect van 'eyes on the street' kan verklaard worden uit het feit dat mensen afval uit het zicht weggooid. Om negatieve reacties uit de omgeving te voorkomen wordt afval door vervuilers vaak uit het zicht weggegooid of verstopt. De gevolgen ongezien wegstoppen van afval is iets wat de wijkreinigingsdienst tijdens het werk vaak tegenkomt. Medewerker Ravi Khan laat zien dat zij regelmatig afval weghalen dat achter elektriciteitskastjes en planten is verstopt. Dit heeft te maken met een *presentation of self* waarbij gedrag wordt vertoond dat passend is in de openbare ruimte. Zij gebruiken verschillende strategieën om hun afval 'verdekt' weg te gooien zodat zij niet de indruk wekken 'vies' te zijn bij hun omgeving (Müller, 2011). Tijdens de observaties wordt dit gedrag ook waargenomen. Voorbeelden hiervan zijn verpakkingsmateriaal wegstoppen onder auto's waarna de eigenaar weggrijdt of sigarettenpeuken die achteloos worden weggegooid tijdens het wandelen.

Verkopen, produceren en consumeren

Wijkreinigingsmedewerker Tim Beek ziet een enorme toename van zwerfafval in de 29 jaar dat hij werkzaam is bij de wijkreinigingsdienst. Hij vertelt hierbij dat verpakkingsmaterialen en drinkflesjes veel hebben bijgedragen aan het zwerfvuil. De observaties bevestigen dit; papieren servetten, wegwerpservies en verpakkingsmaterialen zijn dagelijks in groten getale aanwezig in de winkelstraat en het park (zie bijlage 2). Dit duidt erop dat een groot deel van het afval afkomstig is van de sociale praktijk waarbij eten en drinken onderweg of tijdens picknicken genuttigd worden. Dit afval is afkomstig van de vele horeca- en fastfoodgelegenheden die de buurt heeft. Met een aantal van tweehonderd kent gebied Delfshaven relatief veel horeca- en fastfoodgelegenheden, waaronder ook een fastfoodketen met *drive-through* mogelijkheid (Roozen, 2022). Uit onderzoek blijkt dat het aantal ketens voor de verkoop van fastfood beduidend hoger is en is gegroeid in wijken met een lagere sociale score, zoals Tussendijken (Mölenberg et al., 2019). Klasse en etniciteit beïnvloeden buurtkenmerken zoals de toegankelijkheid van gezonde en minder gezonde voeding.

De grote hoeveelheid afhaal- en fastfoodgelegenheden in Delfshaven, en daarmee in Tussendijken, kent een relatie met de mate van vervuiling in de wijk. De burgers in Tussendijken worden als onopgevoed beschouwd en dienen het zwerfafval te verminderen. Tegelijkertijd worden burgers door de vele aanwezige afhaal- en fastfoodrestaurants juist gestimuleerd om afval te

produceren (Freund & Martin, 2008; Hawkins, 2006). Het huidige kapitalisme heeft ertoe geleid dat de individuele consumptie tot hoge niveaus is gestegen, ook wel *hyperconsumption* genoemd (Degli Esposti, 2012; Freund & Martin, 2008). Hierbij speelde ook de ontwikkeling van auto's een grote rol; dit maakte het ontstaan van *drive-in* en *drive-through* restaurants mogelijk. Tegenwoordig is het gebruik van de auto in combinatie met de consumptie van fastfood genormaliseerd en hoort het bij de gewoontes en routines van het dagelijkse leven. Deze vorm van consumptie is de norm geworden en heeft geleid tot een sociaal georganiseerd systeem waar ruimte en tijd bij zijn ingebed. Dit bevestigt de uitkomsten van Karvonen (2013) waarin de complexe relaties tussen consumenten, producenten en voorzieningssysteem rondom zwerfafvalprobleem werden beschreven. De manager van handhaving ziet dit als barrière in het tegengaan van afval in de wijk.

“Maar je hoopt ook eigenlijk dat eh, er een bedrijfsomslag, dat ze niet meer die zakken meegeven. Dat wordt moeilijk, want ga een Happy Meal halen. Er zit een zak omheen, er zit 14 kartonnetjes in, naja ik overdrijf, 5 servetjes en 3 rietjes.” (Sampson)

Uit het horecagebiedsplan blijkt dat de Gemeente Rotterdam voornemens is om bepaalde typen horecagelegenheden niet uit te breiden ofwel te verminderen (Roozen, 2022). De fastfoodketens en take away-restaurants worden hierbij niet specifiek genoemd. Niet alleen de afhaallocaties en fastfoodketens dragen grotendeels bij aan het zwerfafval in Tussendijken. Veel van het aanwezige vuil op de Schiedamseweg en in Park 1943 is afkomstig van de markt die twee keer per week op het Visserijplein plaatsvindt. Het grootste gedeelte van het marktafval bestaat uit plastic tasjes en verpakkingsmaterialen waarmee het voedsel vervoerd wordt. Figuren 7 en 8 geven het beeld van het naburige Visserijplein weer na afloop van de marktdag. De gemeente zou het aantal plastic tasjes willen terugdringen, maar hierbij stuiten ze op tegenstrijdige belangen tussen hen en de kooplieden geeft Sampson aan. Een verbod op plastic tasjes zou voor kooplieden hoogstwaarschijnlijk een daling in hun omzet betekenen. Het materiaal van het afval afkomstig van de markt, afhaallocaties en fastfoodketens in combinatie winderigheid die dag zijn ook belangrijk. Lichte materialen waaien gemakkelijk weg, wat het schoonmaken kan bemoeilijken. De observaties laten de invloed van het weer zien; op winderige marktdagen ligt er bijvoorbeeld dagen later nog marktafval in de wijk verspreid. Ook bewoners, de wijkreinigingsdienst en handhaving benoemen wind als belangrijke zien een sterke relatie tussen de markt, het zwerfafval en de wind. Patrick Veld, handhaver, beschrijft dit als volgt:

“Altijd heel veel afval verwaait in de wijken. Want als je dan kijkt na het einde van zo'n marktdag. In de bosjes aan de grote Visserijstraat, dat ligt helemaal bezaaid met tasjes en papier en dergelijke allemaal.” (Veld)

Figuren 7 en 8. Aanwezig afval na afloop marktdag op donderdag

Handhaven

De huidige besturende partij Leefbaar Rotterdam (2022) beschouwt strenge handhaving als belangrijk onderdeel van het zwerfafvalbeleid. Handhaving geeft aan dat zij zowel bestuurs- als strafrechtelijk kunnen optreden. Handhaving geeft aan dat het lastig is om de veroorzakers van zwerfafval te beboeten, omdat zij op heterdaad betrapt moeten worden. Handhaving betoogt dat meer verantwoordelijkheidsgevoel van burgers, ondernemers en marktdeelnemers nodig is om de stad schoon te houden. Lydia Blok, coördinerend medewerker Stadsbeheer, geeft aan: "Ik denk zeker dat, dat je als maatschappij nooit je verantwoordelijkheid voor pakt dan ga je nooit echt een verbetering kunnen maken. Wij gaan nooit echt structureel verschil kunnen leveren alleen, als enige partij." (Blok). Volgens wijkreinigingsdienstmedewerker Ravi Khan ligt binnenshuis de verantwoordelijkheid duidelijk bij de bewoner, terwijl dit buitenshuis een lastigere vraag is. De gesproken ondernemers zijn het er niet mee eens om hun afval in een straal van 25-meter van hun onderneming op te moeten ruimen. Zij vinden dat ze alleen verantwoordelijk zouden moeten zijn voor het afval voor de voordeur. Als kleine onderneming hebben zij weinig tijd en geld om de 25-meter regel te kunnen opvolgen en zien het handhaven een gemeentelijke taak. Ook de bewoners blijken de verantwoordelijkheid voornamelijk bij de gemeente te leggen. Dit sluit aan bij de uitkomsten van Drackners (2005) onderzoek waarin hij aangeeft dat in de openbare ruimte het verantwoordelijkheidsgevoel verdwijnt en vaak bij anderen wordt gelegd. Sampson, manager van handhaving beschrijft de noodzaak van inzet door burgers als volgt:

"... als degenen die er middenin zitten [de bewoners] het niet belangrijk vinden, kunnen we springen en schreeuwen en echt heel veel eraan doen, maar niet alles." (Sampson)

Coördinerend medewerker Stadsbeheer Lydia Blok sprak zich uit over het belang van 'normaal' gedrag door de bewoners in de wijk.

"Dus op het moment dat iedereen zich redelijk normaal zou gedragen in de buitenruimte en gewoon iets in je hand houden totdat je een prullenbak ziet en dat wij dan die prullenbak legen." (Blok)

De citaten wijzen erop dat de bewoners die vervuilen als weinig beschaafd worden beschouwd. Machtsuitoefening wordt door de overheid ingezet om de bewoners op te voeden en te disciplineren (Gutting & Oksala, 2003; Hawkins, 2006). Net als Foucault beschreef is hierbij weinig ruimte voor individuele vrijheid en afwijking. Nudging is één van de manieren om te disciplineren en wordt hieronder uitgewerkt.

Nudgen

Eerder werd voorlichting met als doel het creëren van bewustwording als belangrijk gezien om zwerfafval preventief te bestrijden (Broeders et al., 2010). Vervolgens bleek uit sociaal psychologisch onderzoek bleek dat niet al het gedrag verklaard wordt uit bewuste, rationele processen zoals vanuit het economisch perspectief wordt aangenomen. Daarom zet de gemeente nudging in om onbewuste gedragssturing te bewerkstelligen bij bewoners en ondernemers. Een voorbeeld hiervan is het plaatsen van borden met starende ogen, waarmee het ‘eyes on the street’-concept wordt nagebootst (Bateson et al., 2013). Nudging is een manier van disciplineren door de overheid. Opvoeding, armoede en cultuur werden tijdens de interviews door de gemeente, handhaving en de wijkreinigingsdienst genoemd als belangrijke factoren voor vervuilingsgedrag. Het is hierbij de taak van de gemeente om deze groepen op te voeden door voorlichting te geven, hun gedrag onbewust te sturen en hen te controleren. Het moralistische aspect in het huidige beleid komt in deze uitspraken goed naar voren. Het zijn de manieren van machtsuitoefening, die Foucault eerder al beschreef, om mensen te disciplineren in de ‘hotspot’-wijken van zwerfafval (Gutting & Oksala, 2003). De nood om deze orde te scheppen gebeurt vaak in wijken waar vooral arme bewoners met een etnische achtergrond wonen. Tijdens de observaties en interviews werd culturele achtergrond ook meermaals als reden voor vervuilend gedrag naar voren gebracht. Sommige bewoners noemen Oost-Europeanen de groep die overlast en zwerfafval veroorzaakt in Park 1943. Hierbij wordt vermeld dat zij in de avonden van het park gebruik maken waarbij zij voedsel en alcoholische dranken nuttigen wat het afvalgedrag in de hand zou werken. Uit de observaties op zaterdag- en zondagochtend blijkt dat een gedeelte van het afval in het park afkomstig is van Oost-Europese bewoners (zie voorbeeld bijlage 3.1). Weliswaar is dit afval aanwezig, maar het is een fractie van het totale afval in de observatieperiode in het park. Opmerkelijk is dat de gesproken personen in dit onderzoek verschillende culturen aanwijzen als veroorzakers van het afval. Naast de Oost-Europeanen worden bewoners met een Afrikaanse, Turkse en Marokkaanse achtergrond als vervuilers bestempeld. Daarentegen wordt de ‘dominante’ westerse cultuur niet bestempeld als vervuilend. Zo benoemen de gesproken bewoners bijvoorbeeld een Nederlandse snackbar of McDonalds niet als veroorzakers van het zwerfafval.

Reinigen

Naast handhaven, *nudgen* en voorlichten is ‘reinigen’ een belangrijke overheidsinterventie. De hoge mate van (zwerf)vuil in de wijk leidt vermoedelijk tot nog meer zwerfafvalgedrag (Al-mosa et al., 2017; Schultz et al., 2011). De Schiedamseweg, aangewezen als ‘hotspot’ van vuil, is één van de straten die dagelijks om 6.30 uur wordt schoongemaakt om verdere vervuiling te voorkomen. In de gesprekken met de ondernemers geven zij aan dat de gemeente vaker zou moeten langskomen om de straat te reinigen. Het blijkt dus dat zij niet op de hoogte zijn van de dagelijkse gemeentelijke werkzaamheden. Naastplaatsingen zijn een ander onderdeel van het zwerfafval die als problematisch worden ervaren door alle gesproken partijen, zoals de gemeente (Gemeente Rotterdam, 2022a). Naastplaatsingen betreft afval dat naast de ondergrondse wijkcontainers wordt neergezet. Ondanks de dagelijkse schoonmaak van de straten door de wijkreinigingsdienst, veroorzaakt dit naastgeplaatste vuil extra zwerfafval in de wijk (zie Figuren 9, 10 en 11). Het aspect van naastplaatsingen hangt samen met een lage sociaaleconomische status, de gebruiksdruk en weinig sociale cohesie (Epskamp, De Vries & Van Oostaaijen, 2021). De relatie tussen sociaaleconomische status en naastplaatsingen kan verklaard worden vanuit de kleine behuizing waardoor er weinig ruimte is om afval en grofvuil op te slaan. Ook kunnen onbekendheid met regelgeving of een taalbarrière een rol spelen. Onwetendheid over regels en mogelijkheden rondom afval komt vaak door een beperkte beheersing van de Nederlandse taal, zo vertellen de respondenten van handhaving en andere diensten van gemeente. Tot slot geeft Lydia Blok, coördinerend medewerker Stadsbeheer, aan dat voorlichting over afval en het duurzaamheidsaspect in het onderwijs preventief

zou kunnen werken.

Naast de naastplaatsingen bij de ondergrondse containers blijkt er ook vuil naast de containers in Park 1943 te liggen. Opvallend hierbij is dat de metalen containers voor bbq-afval dagenlang vol zitten met zowel barbecue-resten als ander afval, terwijl de restafvalcontainers leeg zijn (zie bijlage 3.2). Uit het gesprek met de heer Schaap van de wijkreinigingsdienst blijkt dat de restafvalcontainers onder de verantwoordelijkheid van Creatief Beheer (expertbureau voor wijkontwikkeling en beheer van buitenruimte) valt, net als de rest van het park. De metalen afvalcontainers worden daarentegen geleased door de gemeente. Hieruit kan worden opgemaakt dat deze categorie vuilnisbakken mogelijk niet goed in beeld zijn bij de gemeente.

Tot slot geeft respondent Jack Benshi, destijds manager van de wijkreinigingsdienst, aan dat de CROW-metingen dienen om een buurt als schoon of vuil te beschouwen. Uit contact met het CROW blijkt dat beeldmeetlatten worden gebruikt om zwerfafval in de openbare ruimte meetbaar te maken (CROW Helpdesk, persoonlijke communicatie, 7 juni 2022). In het mailcontact geven zij het volgende aan:

“Deze beeldmeetlatten zijn in 2018 voor het laatst herzien. Dit wordt gedaan door een gebruikersgroep die CROW faciliteert. Er is dus niet iemand die deze meetlatten vormgeeft, maar een heel panel van gebruikers (zoals gemeente Arnhem, Tilburg, Hoorn en Utrecht), die aangeven wat zij nuttig en niet nuttig vinden. Zo komt CROW in al haar kennisproducten tot een gedragen standaard waarin de juiste informatie wordt weergegeven.”

Het grootste gedeelte van de gebruikersgroep is werkzaam bij advies- en ingenieursondernemingen voor buitenruimtes, de gemeente, groenbeheer of het CROW zelf. Zij herzien met regelmaat de kennismodule die zij aanbieden aan gemeentes. In deze module bevinden zich ook afbeeldingen die de gemeente kan gebruiken om te bepalen of een gebied wel of niet vervuild is (zie Figuur 12). Hoogstwaarschijnlijk wordt op basis van deze hoge scores een straat of gebied beoordeeld als zogenaamde ‘hotspot’ van vuil. De beeldmeetlatten worden gebruikt om de noodzaak van de extra overheidsinterventies in deze ‘hotspots’ te beargumenteren (Schinkel & Van den Berg, 2011). De CROW-metingen, gebaseerd op subjectieve inzichten van professionals, rechtvaardigen op deze manier buitengewoon overheidsbeleid. Hierbij worden vrijheden van de bewoners ingeperkt in ruil voor een schone straat.

Figuren 9, 10 en 11. Zwerfvuil afkomstig uit naastplaatsingen, Schiedamseweg

Figuur 12. Kennisplatform CROW (2018). Kwaliteitscatalogus openbare ruimte 2018. 4^e editie, kennismodule Beeldkwaliteit Openbare Ruimte.

Verharding-zwerfafval grof

Bekijk niveaus: A+ A B C D

Verrekenen op beeld via RAW-hoofdcode 50.15.17

A+	A	B	C	D
Er ligt geen grof zwerfafval.	Er ligt weinig grof zwerfafval.	Er ligt in beperkte mate grof zwerfafval.	Er ligt redelijk veel grof zwerfafval.	Er ligt veel grof zwerfafval.
grof zwerfafval (> 10 cm)	grof zwerfafval (> 10 cm)	grof zwerfafval (> 10 cm)	grof zwerfafval (> 10 cm)	grof zwerfafval (> 10 cm)
0 stuks per 100 m ²	≤ 3 stuks per 100 m ²	≤ 10 stuks per 100 m ²	≤ 25 stuks per 100 m ²	> 25 stuks per 100 m ²

Meetinstructie: Zwerfafval grof

Inschrijfprijzen

Prijs per m ²	Kwaliteitsniveau			
	A+	A	B	C
Hoogste (-10%)	-	0,380.350.08		
Middelste (Mediaan)		0,040.020.02		
Laagste (-10%)		-	0,020.010.01	
Aantal waarden	0	9	20	12

5. Conclusie en discussie

De wijk Tussendijken staat bekend als één van de wijken in Rotterdam waar sprake is van relatief veel zwerfafval. Het huidige overheidsbeleid, gericht op de vervuilende burger, blijkt in Tussendijken ontoereikend te zijn. Om die reden is het van belang om dieperliggende oorzaken rondom het zwerfafvalprobleem te analyseren. De onderzoeksvraag in dit kwalitatieve onderzoek luidt als volgt: *'Hoe kan de problematiek van zwerfafval in de openbare ruimte in Tussendijken verklaard worden?'*. De sociale praktijktheorie wordt in dit onderzoek gebruikt om de invloed van de sociale context op vervuilingsgedrag in kaart te brengen. Het gebruik van de sociale praktijktheorie kan hierbij van meerwaarde zijn, omdat die tevens de diverse omgevingsfactoren analyseert en verklaart waarom die van invloed kunnen zijn op vervuilende gedrag van individuen. In eerste instantie is er een typologie van het aanwezige afval in Tussendijken opgesteld waarbij het afval aan sociale praktijken werd gekoppeld. Uit de observaties bleek dat het grootste gedeelte van het afval bestaat uit sigarettenpeuken, verpakkingsmaterialen van voedsel en papieren servetten. Naast het categoriseren van het afval dienden de observaties ervoor om de betekenisgeving aan afval door bewoners en ondernemers te onderzoeken. Bij de interviews werd dieper ingegaan op de betekenisgeving aan afval, maar in dit geval door de gemeente en handhaving. Op basis van de interviews en observaties kon een netwerk van sociale praktijken opgemaakt waarbij 'vervuilen' centraal stond. Zo bleek hoe de sociale structuur en verschillende praktijken het vervuilende gedrag van burgers kunnen beperken of stimuleren. Vervuiling is dus onlosmakelijk verbonden met andere actoren, objecten en omgevingskenmerken. De wetenschap en beleidsmakers richten zich voornamelijk voor oplossing van het afvalprobleem op het individuele gedrag van de veroorzakers en niet zozeer op sociale context waarbinnen dit gedrag zich manifesteert. Het complexe systeem rondom zwerfafvalgedrag herkennen en erkennen is belangrijk om effectiever beleid op te kunnen stellen. Al met al dragen de uitkomsten van deze kwalitatieve studie ook bij aan de kennis van zwerfafvalproblematiek in andere wijken in Nederland waarbij de oplossing gezocht ook wordt vanuit een individuele gedragsbenadering en niet vanuit een breder sociaal perspectief.

Het is van belang om rekening te houden met een aantal beperkingen die deze studie kent. In de eerste plaats hebben er slechts een aantal oppervlakkige gesprekken met bewoners plaatsgevonden. Voor vervolgonderzoek is het advies om perspectieven van burgers een meer centrale plaats te geven. Hierbij is het ook van belang om groepen met verschillende culturele achtergronden te bevragen naar hun perspectief op en ervaringen met vuil, zeker de culturen die worden beticht van hun vervuilingsgedrag. Ten tweede is de duur van het onderzoek, namelijk ruim tien weken, mogelijk te kort geweest om alle sociale praktijken juist in beeld te brengen. Tot slot heb ik er rekening mee gehouden dat ik als onderzoeker invloed heb gehad. Ik merkte dat ik opviel in de buurt; als wit en lang persoon die observeert, aantekeningen maakt op haar kladblok en fotografeert. Dit leidde ook tot een noemenswaardige situatie. Terwijl ik de handhavende marktmeester na afloop van de markt aansprak, kwam een marktkoopman er argwanend bij staan zonder zichzelf te introduceren. Ik betrok meneer bij het gesprek door zijn aanwezigheid en mogelijk wantrouwen bespreekbaar te maken. Hij gaf aan dat hij mij al rond zag lopen terwijl ik foto's maakte en nu ik ook nog eens handhaving aansprak, vertrouwde hij mij niet. Vervolgens heb ik hem kort uitgelegd dat ik bezig was met een onderzoek voor mijn studie. Soms ervaarde ik tijdens de observaties spanning door dit eigen gevoel van ongemakkelijkheid, omdat ik mij 'anders' voelde. Dit kwam bovenop de spanning die ik al bij voorbaat ervaarde om mensen op straat aan te spreken.

Literatuurlijst

- AlleCijfers.nl. (2022a). *Informatie over Rotterdam*. Geraadpleegd op 19 mei 2022, van <https://allecijfers.nl/gemeente/rotterdam/>
- AlleCijfers.nl. (2022b). *Informatie buurt Tussendijken*. Geraadpleegd op 19 mei 2022, van <https://allecijfers.nl/buurt/tussendijken-rotterdam/#:~:text=Inwoners%20in%20de%20buurt%20Tussendijken,januari%20in%20het%20bevolkingsregister%20vastgelegd>
- AlleCijfers.nl. (2022c). *Informatie wijk Delfshaven*. Geraadpleegd op 19 mei 2022, van <https://allecijfers.nl/wijk/delfshaven-rotterdam/>
- AlleCijfers.nl. (2022d). *Informatie buurt Molenlaankwartier*. Geraadpleegd op 16 juni 2022, van <https://allecijfers.nl/buurt/molenlaankwartier-rotterdam/#:~:text=Inwoners%20in%20de%20buurt%20Molenlaankwartier,januari%20in%20het%20bevolkingsregister%20vastgelegd>.
- Al-mosa, Y., Parkinson, J., & Rundle-Thiele, S. (2017). A Socioecological Examination of Observing Littering Behavior. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 29(3), 235–253. <https://doi.org/10.1080/10495142.2017.1326354>
- Baarda, B. (2019). *Dit is onderzoek!* (1ste editie). Noordhoff.
- Barles, S. (2014). History of Waste Management and the Social and Cultural Representations of Waste. *The Basic Environmental History*, 4, 199–226. https://doi.org/10.1007/978-3-319-09180-8_7
- Batel, S., Castro, P., Devine-Wright, P., & Howarth, C. (2016). Developing a critical agenda to understand pro-environmental actions: contributions from Social Representations and Social Practices Theories. *WIREs Climate Change*, 7(5), 727–745. <https://doi.org/10.1002/wcc.417>
- Bateson, M., Callow, L., Holmes, J. R., Redmond Roche, M. L., & Nettle, D. (2013). Do Images of 'Watching Eyes' Induce Behaviour That Is More Pro-Social or More Normative? A Field Experiment on Littering. *Plos One*, 8(12). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0082055>
- Beatrice, F. (z.d.). *Tragedy of the Commons - Psychology of Littering*. Psychology of Littering. Geraadpleegd op 27 februari 2022, van <https://blogs.ntu.edu.sg/hp3203-1920s1-u08/tragedy-of-the-commons/>
- Berends, B. (2003). *De race tegen het afval: Een onderzoek naar intentie en gedrag van mensen bij het scheiden van afval*. (Onderzoeksrapporten Wetenschapswinkel Vrije Universiteit; No. 0312). <https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/75870122/rapport+0312-bewerkt>
- Berghuis, D. (2020). "Afval geen troep maar waardevolle grondstof". Universiteit Utrecht. Geraadpleegd op 20 februari 2022, van <https://www.sg.uu.nl/artikelen/2020/02/afval-geen-troep-maar-waardevolle-grondstof>
- Bouma, J., & De Vries, R. (2020). *Maatschappelijke betrokkenheid bij de leefomgeving*. <https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2020-maatschappelijke->

[betrokkenheid-bij-de-leefomgeving-achtergrond-balans-4164.pdf](#)

Breeman, G. E., & Timmermans, A. (2008). *Politiek van de aandacht voor milieubeleid*.
<https://edepot.wur.nl/28962>

Broeders, R., Midden, C., & Ham, J. (2010). *Zwerfafval: Met automatisch gemak gooi je het in de afvalbak*.
http://www.kenniswijzerzwerfafval.nl/sites/default/files/media/TU%20Eindhoven_Met%20automatisch%20gemak%20gooi%20je%20het%20in%20de%20afvalbak.pdf

Brooks, L., & Davoudi, S. (2017). Litter and social practices. *Journal of Litter and Local Environmental Quality*, 1(1), 16–25. https://eprints.ncl.ac.uk/file_store/production/242954/A500F0D7-F58B-48A1-B598-8BACE2B2B7E8.pdf

Bryman, A. (2016). *Social research methods*. 5th edition. Oxford: Oxford University Press. Dekker, R., Engbersen, G., & Faber, M. (2016). The use of online media in migration networks. *Population, Space and Place*, 22(6), 539-551. *Sociaal wetenschappelijk onderzoek in de praktijk* | 12

Campkin, B. (2013). Placing “Matter Out of Place”: *Purity and Danger* as Evidence for Architecture and Urbanism. *Architectural Theory Review*, 18(1), 46–61.
<https://doi.org/10.1080/13264826.2013.785579>

Cataldi, J. (2019). The Commons: Separating Tragedy and Triumph at a City Park. *City & Community*, 18(1), 88–108. <https://doi.org/10.1111/cico.12360>

Chaudhary, A. H., Polonsky, M. J., & McClaren, N. (2021). Littering behaviour: A systematic review. *International Journal of Consumer Studies*, 45(4), 478–510.
<https://doi.org/10.1111/ijcs.12638>

Committed to the Environment. (2018). *Monitoren van de effecten van zwerfafval: Een studie naar geschikte indicatoren*.
https://zwerfafval.rijkswaterstaat.nl/publish/pages/172416/ce_delft_7r26_monitoren_van_de_effecten_van_zwerfafval_def_toegankelijke_versie.pdf

Craig, G., Corden, A., and Thornton, P. (2000). ‘Safety in Social Research’, *Social Research Update*, 20. Geraadpleegd op 3 mei 2022, van <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU29.html>

De Leeuw, T.A.J. (2018). *Verscheidenheid in Veiligheid: Een vergelijkend onderzoek naar perspectieven op veiligheid en lokaal veiligheidsbeleid in Rotterdam en Antwerpen*. Erasmus University Rotterdam. Geraadpleegd op 12 mei 2022, van <http://hdl.handle.net/1765/105490>

De Leeuw, T. A. J. (2019). *Vuilstructuren en schoonpatronen: een literatuuronderzoek naar achtergronden en interventies tegen zwerfafval*. Bureau voor Maatschappij, Veiligheid & Deviantie. <https://www.kenniswerkplaats-leefbarewijken.nl/publicaties/vuilstructuren-en-schoonpatronen-een-literatuuronderzoek-naar-achtergronden-en-interventies-tegen-zwerfafval/>

- De Swaan, A. (1993). Stadsgevoel. *NRC*. Geraadpleegd op 8 mei 2022, van <https://www.nrc.nl/nieuws/1993/10/30/stadsgevoel-10443958-a307376?t=1651947104>
- De Vries, C., Epskamp, M., & Van Ostaaijen, J. (2021). Naar een adequate aanpak van naastplaatsingen. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 20(3), 54–69. <https://doi.org/10.5553/tvv/.000024>
- De Waart, S., De Jong, W., & Tijs, M. (2015). *Zwerfafval*. Milieu Centraal. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-532449.pdf>
- Degli Eposti, P. (2012). Hyperconsumption. In Ritzer, G. (Red.). *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization* (1ste editie) (pp. 1-3). Londen: Black Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1002/9780470670590.wbeog279>
- Dijksterhuis, & Van Baaren. (2015). *Een schone boel en een veilig gevoel: verminderd vervuilgedrag en verhoogde veiligheidsgevoelens door een gedragsinterventie in Rotterdamse straten*. <https://kenniswijzerzwerfafval.nl/document/een-schone-boel-en-een-veilig-gevoel>
- Denis, J., & Pontille, D. (2021). Maintenance epistemology and public order: Removing graffiti in Paris. *Social Studies of Science*, 51(2), 233–258. <https://doi.org/10.1177/0306312720956720>
- Drackner, M. (2005). What is waste? To whom? - An anthropological perspective on garbage. *Waste Management & Research: The Journal for a Sustainable Circular Economy*, 23(3), 175–181. <https://doi.org/10.1177/0734242x05054325>
- Fine, B., Bayliss, K., & Robertson, M. (2018). The systems of provision approach to understanding consumption. In O. Kravets, P. Maclaran, S. Miles, & A. Venkatesh (Reds.), *The SAGE Handbook of Consumer Culture* (p. 27-42). London, Los Angeles, New Delhi, Singapore: SAGE Publications (UK en US).
- Folkertsma, W. (2018). *Nudging door en voor de supermarktmanager: een kwalitatief onderzoek naar de mogelijkheden voor samenwerking tussen de planoloog en lokale actoren* (Thesis). [https://frw.studenttheses.ub.rug.nl/27/1/Finale versie scriptie doorsturen 1.pdf](https://frw.studenttheses.ub.rug.nl/27/1/Finale%20versie%20scriptie%20doorsturen%201.pdf)
- Freud, S. 1930. "Civilization and Its Discontents". In *Standard Edition*, Vol. 21, 64–145. London: Hogarth Press.
- Freund, P., & Martin, G. (2008). Fast Cars/Fast Foods: Hyperconsumption and its Health and Environmental Consequences. *Social Theory & Health*, 6(4), 309–322. <https://doi.org/10.1057/sth.2008.10>
- Gemeente Rotterdam. (z.d.). *Zwerfafval*. Geraadpleegd op 18 juni 2022, van <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/zwerfafval/#:%7E:text=Gemeente%20Rotterdam%20zorgt%20voor%20voldoende,aan%20alle%20bewoners%20van%20Rotterdam.>
- Gemeente Rotterdam. (2016). *Rotterdam Schone Stad*. https://kenniswijzerzwerfafval.nl/download_document/924
- Gemeente Rotterdam. (2022a). *Gemeente neemt extra maatregelen om vuil op straat terug te dringen*. Geraadpleegd op 30 mei 2022, van

<https://persberichtenrotterdam.nl/persbericht/gemeente-neemt-extra-maatregelen-om-vuil-op-sstraat-terug-te-dringen/>

Gemeente Rotterdam. (2022b). *Wijkprofiel Rotterdam 2022*. Geraadpleegd op 4 juni 2022, van <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2022/rotterdam/delfshaven/tussendijken?toon=alles>

Gutting, G. & Oksala, J. (2003). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. The Metaphysics Research Lab. Geraadpleegd op 1 juni 2022, van <https://plato.stanford.edu/entries/foucault/>

Hawkins, G. (2006). *The Ethics of Waste: how we relate to rubbish*. Rowman & Littlefield Publisher. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van <https://doi.org/10.1177/00380385070410061407>

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York, Verenigde Staten: Penguin Random House.

Kamphuis, A., & Thijssen, R. (2019). *Onderzoek duurzaam gedrag*. Milieu Centraal. https://www.milieucentraal.nl/media/fj3kpzfz/factsheet-onderzoek-duurzaam-gedrag-milieu-centraal_motivaction.pdf

Karvonen, A. (2013). Towards systemic domestic retrofit: a social practices approach. *Building Research & Information*, 41(5), 563–574. <https://doi.org/10.1080/09613218.2013.805298>

Kennisplatform CROW. (2018). *Kennismodule Beeldkwaliteit Openbare Ruimte: verharding zwerfafval grof* [Figuur]. Afkomstig uit persoonlijke communicatie CROW.

Kloosterman, R.M.A. Akkermans, M., Reep, C., Wingen, M., Molnár - In 't Veld, H., & Van Beuningen, J. (2021). 7. *Klimaatbewuste leefstijl*. Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 13 maart 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2021/klimaatverandering-en-energietransitie-opvattingen-en-gedrag-van-nederlanders-in-2020/7-klimaatbewuste-leefstijl>

Konkel, R. H., Ratkowski, D., & Tapp, S. N. (2019). The Effects of Physical, Social, and Housing Disorder on Neighborhood Crime: A Contemporary Test of Broken Windows Theory. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 8(12), 583. <https://doi.org/10.3390/ijgi8120583>

Lanfear, C. C., Matsueda, R. L., & Beach, L. R. (2020). Broken Windows, Informal Social Control, and Crime: Assessing Causality in Empirical Studies. *Annual Review of Criminology*, 3(1), 97–120. <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-011419-041541>

Leefbaar Rotterdam. (2021). *De oprichting van Leefbaar Rotterdam*. Geraadpleegd op 13 mei 2022, van <https://www.leefbaarrotterdam.nl/over/>

Leefbaar Rotterdam. (2022). *Standpunten: een veilig Rotterdam*. Geraadpleegd op 13 mei 2022, van <https://www.leefbaarrotterdam.nl/standpunten/>

Leijdekkers, S., Marpaung, Y. M., Meesters, M., Naser, A. K., Penninx, M., Van Rookhuijzen, M., & Willems, M. (2015). *Effective Interventions on littering behaviour of youngsters: What are the ingredients?* [https://www.wur.nl/upload_mm/9/2/6/4beb526f-d6cc-4ac9-8bee-636a53de7068_Effective%20interventions%20on%20littering%20behaviour%20of%20youngsters%20\(Final%20report%20ACT-group%201530\).pdf](https://www.wur.nl/upload_mm/9/2/6/4beb526f-d6cc-4ac9-8bee-636a53de7068_Effective%20interventions%20on%20littering%20behaviour%20of%20youngsters%20(Final%20report%20ACT-group%201530).pdf)

- Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. (2015). *Landelijke Aanpak Zwerfafval*.
https://lap3.nl/publish/pages/138148/ienm_landelijke_aanpak_zwerfafval.pdf
- Mölenberg, F. J. M., Beenackers, M. A., Mackenbach, J. D., Burdorf, L., & Van Lenthe, F. J. (2019). *Is Rotterdam een fastfoodparadijs?: de voedselomgeving van 2004 tot 2018*.
https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwji9Cqufj3AhVMOewKHfApD8oQFnoECAMQAw&url=https%3A%2F%2Fwww.cephir.nl%2Fonderzoek%2FRotterdam-voedselomgeving_Rapport_CEPHIR_WEB.pdf&usq=AOvVaw2T0nB3bpT6k867LWV2VLh
- Morgan, C. (2010). *Why do people litter?* Colleen Morgan. Geraadpleegd op 12 maart 2022, van
<https://colleen-morgan.com/2010/06/20/why-do-people-litter/>
- Morgan, J. C., Jeong, M., Mendel-Sheldon, J., Noar, S. M., Ribisl, K. M., & Brewer, N. T. (2022). The impact of cigarette pack anti-littering messages. *Addictive Behaviors, 126*, 1–6.
<https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2021.107184>
- Müller, T. (2011). Zwerfafval als teken van wanorde en onveiligheid?: Een kwalitatief onderzoek naar het weggooien van zwerfafval door jongeren. *Tijdschrift voor Criminologie, 53*(1), 40–54.
https://search.proquest.com/openview/084e9aa3a1a1c9ddcc2165b32a6f5da4/1?pq-origsite=gscholar&cbl=486549&casa_token=YJEGES3ErYsAAAAA:or8bNqxqboNLnTHSjwnGk4vvtKZHMm-Qchxci9X_mEQW27pL7mjr05kEhiegLWvGBHiWHdgzA
- Reckwitz, A. (2002). Toward a theory of social practices: a development in culturalist theorizing. *European Journal of Social Theory, 5*(2), 243–263.
<https://doi.org/10.1177/13684310222225432>
- Roosen, V. J. M. (2022). *Vaststelling Horecagebiedsplan Delfshaven 2022–2024*. Overheid.nl. Geraadpleegd op 24 mei 2022, van
<https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR672986/1#:~:text=Wetende%20dat%20Delfshaven%20ruim%20200,verenigingen%2C%20in%20sterke%20mate%20bij>
- Salmivaara, L., Lombardini, C., & Lankoski, L. (2021). Examining social norms among other motives for sustainable food choice: The promise of descriptive norms. *Journal of Cleaner Production, 311*, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.127508>
- Schinkel, W., & Van den Berg, M. (2011). City of Exception: The Dutch Revanchist City and the Urban Homo Sacer. *Antipode, 43*(5), 1911–1938. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2010.00831.x>
- Schlehe, J., & Yulianto, V. I. (2019). An anthropology of waste. *Indonesia and the Malay World, 48*(140), 40–59. <https://doi.org/10.1080/13639811.2019.1654225>
- Schultz, P. W., Bator, R. J., Large, L. B., Bruni, C. M., & Tabanico, J. J. (2011). Littering in Context. *Environment and Behavior, 45*(1), 35–59. <https://doi.org/10.1177/0013916511412179>
- Schuilenburg, M. (2018). Opperuimd staat netjes. *Justitiële verkenningen, 44*(2), 27–40.
<https://doi.org/10.5553/jv/016758502018044002003>
- Seinpost Adviesbureau. (2017). *Zwerfafvalaanpak in uitgaansgebieden: inventarisatie rollen diverse partijen en kansen ten aanzien van de aanpak*.
<https://kenniswijzerzwerfafval.nl/sites/default/files/media/Seinpost%20-%20Zwerfafvalaanpak%20in%20uitgaansgebieden%20-%20extern.pdf>

- Spaargaren, G., Lamers, M., & Weenink, D. (2019). *Practice Theory and Research*. Taylor & Francis.
- Thomson, J. (2022). *Are you morally obliged to pick up litter in your neighborhood?* Big Think. Geraadpleegd op 24 mei 2022, van <https://bigthink.com/thinking/litter-moral-responsibility/>
- Vaara, E., & Whittington, R. (2012). Strategy-as-Practice: Taking Social Practices Seriously. *Academy of Management Annals*, 6(1), 285–336. <https://doi.org/10.5465/19416520.2012.672039>
- Van der Stoep, J. (2018). Pierre Bourdieu. Een theorie over praktijken. *Radix*, 44(3), 164–174. <https://surfsharekit.nl/objectstore/3a1bc3fd-13d8-4efd-a9e5-4e53ac7d1832>
- Van Wijk, V., & Van der Veen, C. (2019). *Bospolder & Tussendijken: Een onderzoek naar verbinding van groepen met verschillende leeftijden en etnische achtergronden*. Veldacademie. <https://www.veldacademie.nl/img/Document/a5/4f/a54f1889-0bc6-4326-9e47-5afa90610569/Vakoefening%20Verbindingen%20en%20ontmoetingen%20in%20Bospolder%20en%20Tussendijken.pdf>
- Walgrave, M. (2021). *Pro-environmental Behaviour & the Perception of Free-riding: An Experimental Study* (Scriptie). https://scriptiebank.be/sites/default/files/thesis/2021-10/scriptiebestand_Walgrave%20Marthe.pdf
- Wijburg, F., De Groot, T. L., & Ajawaila, M. K. (2019). *Zwerfvuil in Bloemhof en Hillesluis*. W&I Group B.V. [url niet beschikbaar]
- Yousefi Nasab, A., Oskoei, V., Rezasab, M., Alinejad, N., Hosseinzadeh, A., & Kashi, G. (2022). Cigarette butt littering consequences: a study of pollution rate on beaches and urban environments. *Environmental Science and Pollution Research*, 1–8. <https://doi.org/10.1007/s11356-022-19155-5>

Bijlage 1. Checklist privacy en ethiek

CHECKLIST ETHICAL AND PRIVACY ASPECTS OF RESEARCH

INSTRUCTION

This checklist should be completed for every research study that is conducted at the Department of Public Administration and Sociology (DPAS). This checklist should be completed *before* commencing with data collection or approaching participants. Students can complete this checklist with help of their supervisor.

This checklist is a mandatory part of the empirical master's thesis and has to be uploaded along with the research proposal.

The guideline for ethical aspects of research of the Dutch Sociological Association (NSV) can be found on their website (http://www.nsv-sociologie.nl/?page_id=17). If you have doubts about ethical or privacy aspects of your research study, discuss and resolve the matter with your EUR supervisor. If needed and if advised to do so by your supervisor, you can also consult Dr. Jennifer A. Holland, coordinator of the Sociology Master's Thesis program.

PART I: GENERAL INFORMATION

Project title: De discrepantie tussen normen en waarden en gedrag bij zwerfafval

Name, email of student: Victoria Collette – 529816vc@eur.nl

Name, email of supervisor: Freek de Haan - f.dehaan@essb.eur.nl

Start date and duration: 10 april 2022

Is the research study conducted within DPAS YES - ~~NO~~

If 'NO': at or for what institute or organization will the study be conducted?

(e.g. internship organization)

PART II: HUMAN SUBJECTS

1. Does your research involve human participants. YES - ~~NO~~

If 'NO': skip to part V.

If 'YES': does the study involve medical or physical research? YES - NO

Research that falls under the Medical Research Involving Human Subjects Act ([WMO](#)) must first be submitted to [an accredited medical research ethics committee](#) or the Central Committee on Research Involving Human Subjects ([CCMO](#)).

2. Does your research involve field observations without manipulations that will not involve identification of participants. ~~YES~~ - NO

If 'YES': skip to part IV.

3. Research involving completely anonymous data files (secondary data that has been anonymized by someone else). ~~YES~~ - NO

If 'YES': skip to part IV.

PART III: PARTICIPANTS

1. Will information about the nature of the study and about what participants can expect during the study be withheld from them? YES - ~~NO~~

2. Will any of the participants not be asked for verbal or written 'informed consent,' whereby they agree to participate in the study? YES - ~~NO~~

3. Will information about the possibility to discontinue the participation at any time be withheld from participants? ~~YES~~ - NO

4. Will the study involve actively deceiving the participants? ~~YES~~ - NO

Note: almost all research studies involve some kind of deception of participants. Try to think about what types of deception are ethical or non-ethical (e.g. purpose of the study is not told, coercion is exerted on participants, giving participants the feeling that they harm other people by making certain decisions, etc.).

Does the study involve the risk of causing psychological stress or negative emotions beyond those normally encountered by participants? ~~YES~~ - NO

Will information be collected about special categories of data, as defined by the GDPR (e.g. racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, trade union membership, genetic data, biometric data for the purpose of uniquely identifying a person, data concerning mental or physical health, data concerning a person's sex life or sexual orientation)? YES - NO

Will the study involve the participation of minors (<18 years old) or other groups that cannot give consent? YES - ~~NO~~

Is the health and/or safety of participants at risk during the study? ~~YES~~ - NO

Can participants be identified by the study results or can the confidentiality of the participants' identity not be ensured? YES - NO

Are there any other possible ethical issues with regard to this study? ~~YES~~ - NO

If you have answered 'YES' to any of the previous questions, please indicate below why this issue is unavoidable in this study.

What safeguards are taken to relieve possible adverse consequences of these issues (e.g., informing participants about the study afterwards, extra safety regulations, etc.).

Are there any unintended circumstances in the study that can cause harm or have negative (emotional) consequences to the participants? Indicate what possible circumstances this could be.

Please attach your informed consent form in Appendix I, if applicable.

Continue to part IV.

PART IV: SAMPLE

Where will you collect or obtain your data?

In een winkelstraat en op een plein in de wijk Delfshaven te Rotterdam.

Note: indicate for separate data sources.

What is the (anticipated) size of your sample?

Bij de observatie in de sociale omgeving is dit niet te zeggen. Wat betreft de interviews zullen er rond de tien afgenomen worden.

Note: indicate for separate data sources.

What is the size of the population from which you will sample?

Niet van toepassing

Note: indicate for separate data sources.

Continue to part V.

Part V: Data storage and backup

Where and when will you store your data in the short term, after acquisition?

De uitgeschreven interviews zullen op mijn laptop en USB-stick staan.

De opgenomen interviews zullen op mijn mobiele telefoon opgeslagen worden.

De aantekeningen van de observaties heb ik in mijn notitieboek. Het notitieboek bewaar ik zorgvuldig in mijn kast thuis.

Note: indicate for separate data sources, for instance for paper-and pencil test data, and for digital data files.

Who is responsible for the immediate day-to-day management, storage and backup of the data arising from your research?

Ikzelf.

How (frequently) will you back-up your research data for short-term data security?

Wekelijks.

In case of collecting personal data how will you anonymize the data?

Persoonlijke gegevens of beschrijvingen van de respondent staan niet in het onderzoek. De namen van de respondenten zijn daarnaast gefingeerd.

Note: It is advisable to keep directly identifying personal details separated from the rest of the data. Personal details are then replaced by a key/ code. Only the code is part of the database with data and the list of respondents/research subjects is kept separate.

PART VI: SIGNATURE

Please note that it is your responsibility to follow the ethical guidelines in the conduct of your study. This includes providing information to participants about the study and ensuring confidentiality in storage and use of personal data. Treat participants respectfully, be on time at appointments, call participants when they have signed up for your study and fulfil promises made to participants.

Furthermore, it is your responsibility that data are authentic, of high quality and properly stored. The principle is always that the supervisor (or strictly speaking the Erasmus University Rotterdam) remains owner of the data, and that the student should therefore hand over all data to the supervisor.

Hereby I declare that the study will be conducted in accordance with the ethical guidelines of the Department of Public Administration and Sociology at Erasmus University Rotterdam. I have answered the questions truthfully.

Name student: Victoria Collette

Name (EUR) supervisor:

Date: 20 maart 2022

Date:

INFORMED CONSENT FORMULIER

Naam van het onderzoeksproject	Zwerfafval
Doel van het onderzoek	Dit onderzoek wordt geleid door Victoria Collette. U bent van harte uitgenodigd om deel te nemen aan dit onderzoek. Het doel van dit onderzoek is het onderzoeken van de discrepantie tussen normen, waarden en gedrag van mensen als het gaat om zwerfafvalgedrag.
Gang van zaken tijdens het onderzoek	<p>U neemt deel aan een interview waarin aan u vragen zullen worden gesteld over zwerfafval in de wijk Bospolder-Tussendijken.</p> <p>U dient tenminste 18 jaar te zijn om deel te nemen aan dit onderzoek.</p> <p>Tijdens het interview zal, aan de hand van een topic list, dieper worden ingegaan op uw perspectief op zwerfafval. Van het interview zal een audio-opname worden gemaakt, zodat het gesprek later ad-verbatim (woord voor woord) kan worden uitgewerkt. Dit transcript wordt vervolgens gebruikt in het verdere onderzoek.</p>
Potentiële risico's en ongemakken	Er zijn geen fysieke, juridische of economische risico's verbonden aan uw deelname aan deze studie. U hoeft geen vragen te beantwoorden die u niet wilt beantwoorden. Uw deelname is vrijwillig en u kunt uw deelname op elk gewenst moment stoppen.
Vergoeding	U ontvangt voor deelname aan dit onderzoek geen vergoeding.
Vertrouwelijkheid van gegevens	<p>Uw privacy is en blijft maximaal beschermd. Er wordt op geen enkele wijze vertrouwelijke informatie of persoonsgegevens van of over u naar buiten gebracht, waardoor iemand u zal kunnen herkennen.</p> <p>Voordat onze onderzoeksgegevens naar buiten gebracht worden, worden uw gegevens anoniem gemaakt: geanonimiseerd. Bij de start van ons onderzoek krijgt uw naam direct een pseudoniem; uw naam wordt gepseudonimiseerd ofwel 'versleuteld'. Op deze manier kan wel worden onderzocht wat u in het gesprek aangeeft, maar weten de getrainde onderzoekers niet dat u het bent. De</p>

	<p>onderzoeksleider is zelf verantwoordelijk voor dit pseudoniem en de sleutel en zal uw gegevens niet delen met anderen.</p> <p>In een publicatie zullen of anonieme gegevens of pseudoniemen worden gebruikt. De audio-opnamen, formulieren en andere documenten die in het kader van deze studie worden gemaakt of verzameld, worden opgeslagen op de beveiligde (versleutelde) computers van de onderzoekers.</p> <p>De onderzoeksgegevens worden indien nodig (bijvoorbeeld voor een controle op wetenschappelijke integriteit) en alleen in anonieme vorm ter beschikking gesteld aan personen buiten de onderzoeksgroep; in dit geval aan een onderzoekscommissie van de Erasmus Universiteit Rotterdam die hiertoe bevoegdheden heeft.</p> <p>Het scriptietraject duurt tot 19 juni waarna een beoordeling en eventuele herkansing volgen. De gegevens worden bewaard totdat het onderzoek is afgerond en beoordeeld. Hierna worden de bestanden en gegevens geheel vernietigd.</p>
<p>Vrijwilligheid</p>	<p>Deelname aan dit onderzoek is geheel vrijwillig. U kunt als deelnemer uw medewerking aan het onderzoek te allen tijde stoppen, of weigeren dat uw gegevens voor het onderzoek mogen worden gebruikt, zonder opgave van redenen.</p> <p>Dit betekent dat als u voorafgaand aan het onderzoek besluit om af te zien van deelname aan dit onderzoek, dit op geen enkele wijze gevolgen voor u zal hebben. Tevens kun je tot 5 werkdagen (bedenktijd) na het interview alsnog de toestemming intrekken die u heeft gegeven om gebruik te maken van uw gegevens.</p> <p>In deze gevallen zullen uw gegevens uit onze bestanden worden verwijderd en vernietigd. Het stopzetten van deelname heeft geen nadelige gevolgen voor u of de eventueel reeds ontvangen vergoeding.</p> <p>Als u tijdens het onderzoek, na de bedenktijd van 5 werkdagen, besluit om uw medewerking te staken, zal dat eveneens op geen enkele wijze gevolgen voor u hebben. Echter: de gegevens die u hebt verstrekt tot aan het moment waarop uw deelname stopt, zal in het onderzoek gebruikt worden, inclusief de bescherming van uw privacy zoals hierboven beschreven. Er worden uiteraard geen nieuwe gegevens verzameld of gebruikt.</p> <p>Als u besluit om te stoppen met deelname aan het onderzoek, of als u vragen of klachten heeft, of uw bezorgdheid kenbaar wilt maken, of een vorm van schade of ongemak vanwege het onderzoek, neemt u dan aub contact op met de onderzoeksleider: Victoria Collette victoria_roosje@hotmail.com 0613801074</p>

Toestemmings- verklaring	<p>Met uw ondertekening van dit document geeft aan dat u minstens 18 jaar oud bent; dat u goed bent geïnformeerd over het onderzoek, de manier waarop de onderzoeksgegevens worden verzameld, gebruikt en behandeld en welke eventuele risico's u zou kunnen lopen door te participeren in dit onderzoek</p> <p>Indien u vragen had, geeft u bij ondertekening aan dat u deze vragen heeft kunnen stellen en dat deze vragen helder en duidelijk zijn beantwoord. U geeft aan dat u vrijwillig akkoord gaat met uw deelname aan dit onderzoek. U ontvangt een kopie van dit ondertekende toestemmingsformulier.</p> <p>Ik ga akkoord met deelname aan een onderzoeksproject geleid door Victoria Collette. Het doel van dit document is om de voorwaarden van mijn deelname aan het project vast te leggen.</p> <ol style="list-style-type: none">1. Ik kreeg voldoende informatie over dit onderzoeksproject. Het doel van mijn deelname als een geïnterviewde in dit project is voor mij helder uitgelegd en ik weet wat dit voor mij betekent.2. Mijn deelname als geïnterviewde in dit project is vrijwillig. Er is geen expliciete of impliciete dwang voor mij om aan dit onderzoek deel te nemen.3. Mijn deelname houdt in dat ik word geïnterviewd door (student) onderzoeker van de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Het interview zal ongeveer dertig tot vijfenveertig minuten duren. Ik geef de onderzoeker toestemming om tijdens het interview geluidsopnames te maken en schriftelijke notities te nemen. Het is mij duidelijk dat, als ik toch bezwaar heb met een of meer punten zoals hierboven benoemd, ik op elk moment mijn deelname, zonder opgave van redenen, kan stoppen.
-------------------------------------	--

	<p>4. Ik heb het recht om vragen niet te beantwoorden. Als ik me tijdens het interview ongemakkelijk voel, heb ik het recht om mijn deelname aan het interview te stoppen.</p> <p>5. Ik heb van de onderzoeksleider de uitdrukkelijke garantie gekregen dat de onderzoeksleider er zorg voor draagt dat ik niet ben te identificeren in door het onderzoek naar buiten gebrachte gegevens, rapporten of artikelen. Mijn privacy is gewaarborgd als deelnemer aan dit onderzoek.</p> <p>6. Ik heb de garantie gekregen dat dit onderzoeksproject is beoordeeld en goedgekeurd door de ethische commissie van de EUR anderszins. Voor bezwaren met betrekking tot de opzet en of uitvoering van het onderzoek kan ik me wenden tot de door de ethische commissie van de EUR.</p> <p>7. Ik heb dit formulier gelezen en begrepen. Al mijn vragen zijn naar mijn tevredenheid beantwoord en ik ben vrijwillig akkoord met deelname aan dit onderzoek.</p> <p>8. Ik heb een kopie ontvangen van dit toestemmingsformulier dat ook ondertekend is door de interviewer.</p>	
Handtekening en datum	Naam Deelnemer	Naam Onderzoeksleider
	Handtekening	Handtekening
	Datum	Datum

Bijlage 2. Typologie zwerfafval

Typologie bij park en winkelstraat tezamen (gebaseerd op typologie van Brooks & Davoudi, 2017).

Type afval	Bijbehorende sociale praktijk	(Voornamelijk) akomstig uit	Voorbeelden
Levensmiddelen-verpakkingen	Verpakkingen van eten en drinken dat wordt gekocht om vervolgens onderweg genuttigd wordt (zittend, lopend of in een voertuig)	- Fastfoodrestaurant of snackbar - (Mini-)supermarkten - Snoepwinkel	Glazen/plastic flesjes en doppen, blikjes, snackverpakkingen, fastfoodverpakkingen, plastic/papieren bekers, rietjes, servetten, ijsstokjes, wegwerpbestek, natuurlijke omhulsels zoals schillen
Algemene verpakkingen	Algemene verpakkingsmaterialen om producten in te vervoeren of te verpakken	- Markt - Winkels - (Mini-)supermarkten	Papieren/plastic draagtassen, kleine plastic tasje, kartonnen dozen, aluminiumfolie
Geprinte bonnen	Papieren uitgiftes van commerciële transacties buitenshuis waarvan de geldigheid of het gebruik is beperkt in tijd	- Pinautomaten - Ticketautomaat openbaar vervoer (ov) - Winkels, restaurants, (mini-)supermarkten - Gemeentelijke parkeerautomaten	Kassabonnen, pinbonnen, parkeerbonnen, ov-tickets
Sigarettenafval	Het roken van sigaretten onderweg naar een bestemming, tijdens het wachten, tijdens werk of vrijetijdsbesteding. Gebeurt buiten omdat roken binnen niet toegestaan is en hangt samen met verslavingsgedrag	- (Mini-)supermarkten - Tabakwinkels	Sigarettenpeuken, cellofaan omhulsel sigarettenpakje, papier-aluminiumfolie, papieren sigarettendoosje, shagzakje, vloeit, aanstekers
Verspild voedsel	Onderweg eten terwijl men buiten zit, loopt of een voertuig gebruikt	- (Afhaal-)restaurants - (Mini-)supermarkten - Winkels met levensmiddelen - Markt	Allerlei soorten voedsel, voornamelijk achtergelaten afgehaald, besteld of zelf klaargemaakt voedsel zoals rijst

			met groente, fastfood etcetera
Verspilde gedrukte informatie		- Tabakswinkel (krant) - Winkels - Burgers zelf - (Mini-) supermarkten	Krantenknipsels, flyers, visitekaartjes, boodschappenlijstjes,
Kauwgumafval	Gebruik van kauwgum voor mondverfrissende werking of als lekkernij bij activiteiten buitenshuis	- (Mini-) supermarkten - Winkels met levensmiddelen - Snoepwinkel	Kauwgum
Overig	- Mondkapjes Hangt samen met mondkapjesplicht en willen beschermen van eigen gezondheid - Ballonnen Versieren van omgeving of recreatief- of verslavingsgedrag rondom lachgasgebruik - Kledinghangers Bewust of onbewust achterlaten van accessoire bij aankoop van kleding bij winkel of markt		

Bijlage 3. Voorbeelden foto's uit observaties

3.1. Afval afkomstig van Oost-Europese bewoners in Park 1943

24 april, 13.43 uur

24 april, 13.46 uur

24 april, 13.46 uur

3.2. BBQ-afvalbakken (metaal) en restafvalafvalbakken in Park 1943

16 april om 14.43 uur

19 april om 16.18 uur

22 april om 14.33

24 april om 13.48

26 april om 15.08